

ODGOVORNOST I BRIGA SVEĆENIKA ZA VLASTITO PSIHIČKO ZDRAVLJE

Ivan ŠTENGL

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

stengli@theo.kbf.hr

Sažetak

Prilog naglašava ozbiljnost okolnosti života i djelovanja svećenika koje mogu znatno utjecati na njegovo psihofizičko zdravlje, pa ih valja imati na umu i odgovorno se s njima ophoditi, bez da se situacija bespotrebno katastrofizira. U obzir valja uzeti promjene zadnjih desetljeća na ekonomskom i društvenom planu, događanja unutar same Crkve te njihovo međusobno djelovanje: oni će obilježiti samopoimanje Crkve, njezin položaj u društvu, lik svećenika i promišljanje crkvenog djelovanja te tako stvoriti okvir rada svećenika, olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, odnosno faktore rizika. Drugi je dio posvećen čimbenicima osjetljivosti, interpsihičkim i intrapsihičkim uvjetovanostima same osobnosti koje mogu pridonijeti narušenom zdravlju svećenika, budući da kompromitiraju dobru sliku o sebi i pridonose formiranju nefunkcionalnih načina suočavanja sa životnim okolnostima i zadaćama, što rezultira odsutnošću osjećaja zadovoljstva i ispunjenosti, sve do konklamiranih psihičkih poremećaja. Treći dio ukazuje na neadekvatne oblike suočavanja sa stresnom situacijom koji su ovdje svedeni na temeljna dva modela suprotnog predznaka: manični i depresivni. Budući da je zdravlje dinamičan proces međudjelovanja prethodno spomenutih čimbenika, u četvrtom se dijelu sugeriraju smjernice prevencije i održavanja zdravlja: rad na uvećanju praga tolerancije na frustraciju i njezina prihvaćanja kao sastavnog dijela života, propitivanje dosad nedovoljno isticanih oblika duhovnosti primjerenih pojedincu, promjene u stilu vođenja zajednice te promjene u shvaćanju vlastita poslanja u ekonomiji spasenja – od uloge propovjednika prema posredniku misterija, od spasitelja duša do osloboditelja i iscjelitelja.

Ključne riječi: svećenik, zdravlje, celibat, ovisnost, psihički poremećaj.

Uvod

Posebno su američku Crkvu zadnjih petnaestak godina, pa sve donedavno, potresali skandali zbog pedofilnog ponašanja nekih svećenika. Politički i pravni pritisci, znanstvena promišljanja i diskusije društvene i crkvene javnosti stvorili su atmosferu opće zabrinutosti glede lika i identiteta svećenika, da bi crne prognoze vidjele ovu kao jednu od najvećih kriza u povijesti Crkve koja je mogla staviti u pitanje i sam njezin opstanak. Neka vrsta zatišja, nakon burnih godina Drugog vatikanskog koncila te neposredno nakon njega, pokazala se kao slaba konsekventnost zaključcima punima entuzijazma glede primjene Koncila koji je želio dati neke radikalne odgovore na izazove vremena, te »prepoznavajući znakove vremena«, ponuditi čovjeku poruku spasenja na način primjeren povijesnim i kulturnim okolnostima vremena u kojem živi. Povijest kao da se ponavlja: spomenuta otkrivanja skandala u Crkvi od strane masovnih medija, padaju u vrijeme sveprisutne krize, turbulencija na svjetskim tržištima kapitala, ekonomske krize izazvane neodrživim konceptom ekonomskog razvoja prema neoliberalnim principima slobodnog tržišta, a s domino efektom na nacionalne ekonomije, na društvenu i osobnu dimenziju čovjeka. Situacija evocira zakonitost koju uočava izvorno Ch. Darwin, a sljedbenici je psihoanalitičke misli primjenjuju na specifično ljudski razvoj: filogeneza društvenih događanja slijedi slične principe kod ontogeneze, prema čemu bi vremena krize potencirala traume prethodnog razdoblja i stavila na vidjelo nerazriješene probleme, s dva moguća ishoda: dok za neke kriza rezultira regresijom u koje prethodno razdoblje karakterizirano relativno dobrim razrješenjem i manjom frustracijom (S. Freud), za druge kriza predstavlja izazov za daljnji razvoj, makar on ne bio bezbolan (E. Erickson). Istovremeno pojavljivanje krize izvan i unutar Crkve ide u prilog prethodno rečenome, s potvrdom sličnih situacija u bližoj i daljoj povijesti Crkve, a imajući u vidu da skandalozno ponašanje i psihički poremećaji ne karakteriziraju svećenika tek zadnja dva desetljeća, makar tek u specifična vremena pobuđuju interes javnosti.

U ovom kontekstu valja istaknuti kako sami svećenici svoju situaciju procjenjuju uglavnom ne tako pesimističnom kao oni koji se njihovom životnom situacijom bave. Makar procjena i samoprocjena znatno divergiraju u jednome se slažu: svećenikovo djelovanje podložno je povijesnim okolnostima, odnosno potrebama i načinu života crkvene zajednice u određenom povijesnom trenutku pa zbog toga osjećaju kompleksnost traženja adekvatnih putova djelovanja, traže visoku dozu fleksibilnosti, prepoznavanje promjena i sposobnost s njima se nositi, bez da se odmah moraju iznaći opći efikasni recepti.

1. Otežavajuće okolnosti djelovanja

Prvi dio ovog priloga posvećen je evidentiranju nekoliko čimbenika koji značajno određuju okolnosti djelovanja svećenika; oni su uglavnom općeg karaktera i na njih svećenik pojedinac ne može utjecati na izravan način. Okolnosti nekad nemaju jasno definirane konture, ne predstavljaju nužno eklatantne životne situacije, nego se gotovo neprimjetno uvlače u svakodnevnicu.

1.1. Lik svećenika nakon Drugoga vatikanskog koncila

U prosudbi Drugog vatikanskog koncila dominiraju, čini se, uglavnom dva akcenta: dok će jedni naglašavati njegovu novost budući da je inicirao čitav niz promjena i novih naglasaka u dogmatskom, ekleziološkom, pastoralnom i itd. promišljanju Radosne vijesti i njezine nositeljice, drugi će ga vidjeti kao tek nužan odgovor promjenama koje su već davno trebale biti poduzete od strane Crkve sukladno novoj ekonomskoj i društvenoj situaciji. Lik i identitet svećenika u ovim događanjima nije ostao pošteđen krize.¹ Koliko god se novost pozdravljala s dobrodošlicom, mentalitet uobličćen očekivanjima, više ili manje svjesnima, prokazuje polariziranje stavova naspram Crkve i svećenika.

S jedne se strane svećenika i nakon Koncila smatra »reliktom jednog već davno prošlog, feudalnog doba«², diskreditira ga se i proziva zbog nemoralna, mana i slabosti koje kao čovjek pokazuje, a same se institucionalne promjene interpretiraju kao akcidentalne. Cikličko otkrivanje skandala u Americi ali i drugdje, ističući slučajeve pedofilije, može poslužiti kao primjer takvog stava prisutnog i danas, toliko da je u određenim krugovima svećenički stalež postao sinonimom za krizu i barometrom Crkve koja rapidno kopni. Izgleda da je ovakav stav osobito prisutan u područjima dijaspore, dakle društvenim miljeima koji povijesno nisu skloni Katoličkoj crkvi.³ Nasuprot prethodno rečenome profilira se, jednako tako i ekstremno, pozitivno mišljenje u odnosu na svećenika: od nje ga se očekuje da bude neka vrst savršenog oca i prijatelja, učitelja

¹ Usp. Marian RONAN, The clergy sex abuse crisis and the mourning of American Catholic innocence, u: *Pastoral Psychology*, 56 (2008.) 3, 326-330; Michael J. MAHER – Linda M. SEVER – Shaun PICHLER, The priest sex scandal and its effects on trust and respect: How Catholic college students think about Catholic leadership, u: *Journal of Religion & Abuse*, 8 (2006.) 3, 37s.

² Anna HENNERSPERGER, *Ein ein(z)iges Presbyterium. Zur Personalentwicklung von Priestern*, Ostfildern, 2002., 17.

³ Usp. Derek P. FARRELL, An historical viewpoint of sexual abuse perpetrated by clergy and religious, u: *Journal of Religion & Abuse*, 6 (2004.) 2, 49s.

i partnera, menadžera, terapeuta snažnog karaktera i razvijenih sposobnosti »lideršipa« (*role conflict*).⁴ I dok *a priori* negativistički stav obezvrjeđuje napor i dobro učinjeno, stvara frustraciju i koči entuzijazam, na svećenikova ramena s druge strane pada teret nerealnih očekivanja (*role overload*), koliko god ona bila benevolentna i odražavala realne potrebe čovjeka kojem je poslan. Zahvaljujući Drugom vatikanskom koncilu lik svećenika je po mnogo čemu poprimio nove obrise, no za mnoge – makar ne više vizualno – on i dalje ostaje »svećenik u talaru«, posrednik božanskoga i time izdvojen od svijeta, čovjek službe, bez specifičnosti i osobnog značaja, osoba kojoj se valja diviti i onda kad je se kritizira, ali je se smatra dalekom od života i realnosti ovozemnoga. Ovaj često implicitan »stari« mentalitet predstavlja značajno otežavajuću okolnost djelovanju svećenika, osobito što kroz formaciju tako često biva naglašavana važnost i izgradnja specifičnosti osobnosti svećenika, nasuprot pretkoncilskoj tendenciji vidjeti lik monolitnog svećenika, posrednika Božjih milosti, uzetog od ljudi da bude »ne od svijeta«.

1.2. *Situacija opće ekonomske krize*

Uz prethodno spomenuti opći trend, partikularne Crkve Srednje i Istočne Europe pokazuju neke specifičnosti zbog nove socijalne i političke situacije nakon pada 'željezne zavjese', sloma ideologije realnog socijalizma⁵ te, u zadnje vrijeme, svjetske ekonomske krize. Dok se deklarativno osjeća olakšanje zbog nominalno zadobivenih vjerskih sloboda i na prvi pogled novog društvenog statusa, Crkve u stvarnosti ostaju još uvijek obilježene poteškoćom snalaženja u novoj situaciji, te im tako izmiče niz šansi afirmacije, odnosno otvaranje prostora vjeri na razini institucije i pojedinca vjernika: Crkvi i dalje ostaju nedostupni mnogi segmenti društvenog i kulturnog događanja i s njima mogućnosti djelovanja.⁶

Zahvaljujući svom socijalnom nauku Crkva pokazuje interes za zbivanja vezana uz situaciju globalne krize na ekonomskom, institucionalnom i društvenom planu, senzibilna je za socijalno ugrožene te potiče na solidarnost, no povjerenje u institucije, na kraju i u Crkvu, u stalnom je opadanju. Takvo stanje

⁴ Stanje se može opisati i terminima poput: *patchwork-identity* i *Identitätscollage*. Usp. Michael KLESSMANN, *Pastoralpsychologie. Ein Lehrbuch*, Neukirchen – Vluyn, 2006., 546ss.

⁵ Usp. Gordan ČRPIĆ – Stjepan KUŠAR – Nikola KUZMIČIĆ, *Aspekti viđenja katoličkog svećenika iz perspektive građana Hrvatske*, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (1999.) 4, 493-517.

⁶ Usp. Josip BALOBAN, *Pozicija i uloga Crkve u Srednjoj i Istočnoj Europi 20 godina nakon urušavanja komunističkog sustava*, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 4, 739-753.

valja tumačiti uz ostalo razočaranjem što se nisu ostvarila očekivanja stavljena na Crkvu i svećenika u slučajevima kad zakaže socijalna i pravna država. U situaciji kad rješenje nije izravno na pomolu u pojedinca i cijelo društvo polako se uvlače malodušje, beznade i depresija⁷, a oni postaju plodno tlo bijegu u idealiziranje svetog i savršenog. Tada je moguće da bi svećenik mogao postati objektom projekcije u konkretnosti svakodnevnice neostvarivih očekivanja, jedna vrsta 'savršene' »transference figure«.⁸

1.3. Kriza nataliteta

Općeniti je trend u velikom broju razvijenih zemalja – iako poznaje varijacije – niska stopa nataliteta. Radikalni individualizam, relativno ekonomsko blagostanje za kojim je uslijedila iznenadna ekonomska kriza čini se da utječu na percepciju braka i obitelji: raste broj razvoda brakova, sklapaju se i ubrzo nakon toga razvode patološki brakovi, antitradicionalno shvaćanje odnosa i uloga među spolovima, sve je više brakova samo zbog potomstva, odnosno svjesnih jednoroditeljskih obitelji, zatim neformalne bračne zajednice, istospolni brakovi koji dobivaju legitimitet, a sve je veći broj osoba koje ne stupaju u dugoročne veze. S ovime paralelno se mijenja poimanje djeteta u obitelji: topi se kršćansko prihvaćanje djeteta kao ploda uzajamne ljubavi i Božjeg dara, odnosno životne zadaće naspram Boga i društva.⁹ Niski natalitet, odluku za samo jedno dijete ali pod svaku cijenu, moglo bi se u tom slučaju tumačiti kao međudjelovanje ideološkog humanizma (neograničena sloboda i samoostvarenje kroz karijeru, standard, komoditet) i potrebe za razmnožavanjem, odnosno prenošenjem vlastitih gena. Tome nasuprot, celibat i visoki ugled posvećenih osoba kroz povijest svih religija, uključujući kršćanstvo, razumljivi su zbog njihova teološkog utemeljenja¹⁰, no i evolucionistička teorija selekcije pruža

⁷ Stopa suicida, jednog od značajnih indikatora duševnog zdravlja društva, Hrvatsku stavlja na treće mjesto u Europi, među dvadeset zemalja s najvećom stopom izvršenih suicida u svijetu. Usp. HRVATSKI ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVSTVO, *Mentalne bolesti i poremećaji u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2004., 43-49.

⁸ Virginia GOLDNER, Introduction – The sexual abuse crisis and the Catholic Church. Gender, sexuality, power and discourse, u: *Studies in Gender and Sexuality*, 5 (2004.) 1, 3-6. Usp. Seamus O'KANE – Rob MILLAR, An investigation into the counseling-type work of Roman Catholic priests: A survey of one diocese in Northern Ireland, u: *British Journal of Guidance & Counselling*, 29 (2001.) 3, 324s.

⁹ U Nizozemskoj se pokazao izravan utjecaj katoličke vjere na brojnost obitelji. Usp. Angelo SOMERS – Frans van POPPEL, Priest, parishioner and posterity. A Dutch urban legend or historical fact?, u: *History of the Family*, 15 (2010.) 1, 174-190.

¹⁰ Usp. Jocelyn GREGOIRE – Chrissy JUNGERS, Understanding the culture of celibacy for the treatment of priests and religious, u: *Sexual Addiction & Compulsivity*, 10 (2003.) 2-3,

tumačenje ovog fenomena kao »altruističko ponašanje«, prema kojem se za preživljavanje vrste razvija kooperativno ponašanje, tako da se izvjesne jedinke odriču sposobnosti razmnožavanja u korist drugih (obično srodnika, ne bi li se geni preko rodbine ipak predali dalje) i spremne su čak žrtvovati vlastiti život, te na taj način pridonose kumuliranju životnih resursa, a kao kompenzaciju dobivaju poštovanje i priznanje.¹¹ Celibat i religiozni stalež predstavljali bi, dakle, ukupnu adaptivnu vrijednost kojom se umanjuje kompeticija oko materijalnih resursa i omogućuje veća vjerojatnost za prenošenje gena te opstanak vrste.¹² Povijest Crkve, cvat redovništva i monaštva, životni poziv u mnogobrojnih obitelji, implicitno bi bili vođeni principima prirodne selekcije: sačuvati moć i bogatstva, odnosno životne resurse na okupu, kako bi se omogućila veća šansa preživljavanja potomstva i prenošenja gena.¹³ Sukladno rečenome, bilo bi razumljivo, zašto i danas još uvijek veći broj duhovnih zvanja potječe iz obitelji s više djece.¹⁴ Njegova sve manja popularnost bila bi vjerojatno znak da svećenički celibat više nije prepoznat kao društveno poželjno altruističko ponašanje: s gubitkom utjecaja vjere na društvena događanja i na svjetonazor, više djece postaje nepotrebna, »rizična investicija«. ¹⁵ Usporedno s ovakvim stanjem, vidljiva postaje kontradiktornost u javnome mnijenju: dok brak i obitelj doživljavaju snažne krize i gube na popularnosti, sve do njihove upitnosti kao institucije, snažan je glas zagovornika slobode izbora svećeničkog celibata.¹⁶ Manjak posvećenih osoba dovodi se time u izravnu vezu s

170. Valja napomenuti prethodno rečenome da celibat ne mora imati religiozne motive, a nekad je naprosto nametnut društvenim normama, kao što je to slučaj kod zatvorenika.

¹¹ Usp. David M. BUSS, *Evolutionäre Psychologie*, München, ²2004., 307ss.

¹² Denis K. DEADY I DR., Is priesthood an adaptive strategy? Evidence from a historical Irish population, u: *Human Nature*, 17 (2006.) 4, 393-404. Autori upućuju na transkulturalnu činjenicu celibata.

¹³ Usp. Barbara J. HAGER, Get thee to a nunnery. Female religious claustration in medieval Europe, u: *Ethology and Sociobiology*, 13 (1992.), 385-407. Strategija obitelji investirati što manje u žensko potomstvo, budući da ono, po germanskom pravu, ne stječe pravo nasljedstva. Samostan kao »odlagalište viška žena«. Samostan kao mjesto Bogu posvećenih već od vrlo mlade dobi poznaju i druge religije, kao budizam. Transkulturalne studije pokazuju da je celibat trenutno prisutan u 41 institucionalnom kontekstu, te 9 individualnih. Usp. Hector QIRKO, The institutional maintenance of celibacy, u: *Current Anthropology*, 43 (2002.) 2, 324s.

¹⁴ Stanje prije Drugog vatikanskog koncila vidi u: Jakob CROTTOGINI, *Werden und Krise des Priesterberufes. Eine psychologisch-pädagogische Untersuchung über den Priesternachwuchs in verschiedenen Ländern Europas*, Einsiedeln – Zürich – Köln, 1955., 52ss. Današnju situaciju vidi u: Donald B. COZZENS, *Das Priesteramt im Wandel. Chancen und Perspektiven*, Mainz, 2003., 153.

¹⁵ Usp. David M. BUSS, *Evolutionäre Psychologie*, 154s.

¹⁶ Tolerancija slobode od obveze celibata među vjernicima laicima prerasta u međuvremenu u onu prema samim klericima. Usp. Jack D. SHAND, The decline of traditional christian beliefs in Germany, u: *Sociology of Religion*, 59 (1998.) 2, 179-184.

pitanjem braka, dok – iako nepouzdanе – statistike i iskustvo reformiranih Crkava (naprimjer u Njemačkoj i Švicarskoj) bilježe alarmantan broj rastavljenih i (više puta) ponovno sklopljenih brakova u njihovih službenika, što ukazuje na najmanje jednaku vulnerabilnost veze ovih supružnika kao i u ostatku populacije.¹⁷ Pokazalo se nadalje da nije moguće uspostaviti izravnu korelaciju niskog broja zvanja i celibata, niti celibat utječe značajno na kvalitetu odnosa s Bogom (duhovnost).¹⁸ Promišljanja u ovom smislu valja usmjeriti očito u drugom smjeru, no to bi prelazilo okvire ovog doprinosa.¹⁹ Usprkos seksualnoj prosvijećenosti, čini se da seksualnost i celibat i dalje izazivaju nelagodu, i otvoreni razgovor o radostima i teškoćama ovakvog života, pitanje seksualne orijentacije, i uopće kuriozitet na ovome planu nailaze na otpor, sve do onih slučajeva kad osoba 'odluči' ne osjećati ništa.

1.4. Kriza autoriteta

Posebno u nas, Crkva i svećenik nisu dosad doživjeli tako dramatičnu promjenu uloge u društvu kao zadnja dva desetljeća. Prije Domovinskog rata službeno marginalizirani, u njegovo vrijeme, gdje je Crkva odigrala snažnu ulogu identifikacije i pomogla preživljavanju nacije, ugled joj je bio na vrhuncu, koji se sada danomice topi, a katalizator su skandali, i to ne samo seksualne prirode, nego ekonomske i političke. Krizu autoriteta zapravo poznaje društvo u cjelini; u nas je ona dijelom posljedica nestanka totalitarnog režima, a s njime jasnih sankcija kršenja zakona, moralnih i društvenih pravila, bez da su se stvorili adekvatni oblici društvene kontrole devijantnih ponašanja.

Nijedna kršćanska zajednica na Zapadu nije pošteđena promjena u shvaćanju vjerskih dužnosti: trend je ne stavljati kakve zahtjeve na vjernike poglavito ne one moralne i etičke prirode, ili je trend iznimno visoke tolerancije kršenja donedavnih tabua: život prije braka ili u neformalnoj zajednici, rastavljeni, pobačaj, istospolni brakovi, odnos prema osobnoj seksualnosti i sl.²⁰

¹⁷ Usp. John THOBURN – D. Mitchell WHITMAN, Clergy affairs. Emotional investment, longevity of relationship and affair partners, u: *Pastoral Psychology*, 52 (2004.) 6, 491-506.

¹⁸ Usp. Don SWENSON, Religious differences between married and celibate clergy: Dues celibacy make a difference?, u: *Sociology of Religion*, 59 (1998.) 1, 37-43; Stephen FICHTER, Shepherding in »greener« pastures: Motivations for shifting affiliation. American sociological association. 2007 Annual meeting in New York.

¹⁹ Kratki pregled vidi u: Thomas O'LOUGHLIN, Celibate clergy. The need of historical debate, u: *New Blackfriars*, 85 (2004.) 1000, 583-597.

²⁰ Usp. naprimjer: José Luis IGLESIAS-BENAVIDES, Onanismo. El funesto placer solitario, u: *Medicina Universitaria*, 11 (2009.) 42, 79-81.

Krizom autoriteta i jasnoće uloga pogođena je i sama obitelj²¹, nekad ključan posrednik vjerskih sadržaja; obitelj dvogeneracijske strukture delegira, uz religiozni odgoj, čitav niz drugih dosad samo njoj inherentnih zadaća, na druge institucije ili koje neformalne posrednike, tako da vjerski odgoj i doživljaj kroz religioznu instituciju ne doživljava potporu obitelji.

1.5. Intelektualna kriza

Opći je trend u obrazovanju stjecanje tehnoloških vještina, dok se daleko manje posvećuje razvoju intelektualnih sposobnosti, odnosno kreativnosti. S opadanjem njihova broja, među svećeničkim se kandidatima vrši daleko blaži probir u odnosu na intelektualne sposobnosti, a on će pridonijeti i ukupnom općem intelektualnom nivou klera. Jednako tako, dijelom umjetni, manjak svećenika prisiljava na reorganizaciju župnog ustroja²², koja vidi svećenika sve više u ulozi djelatelja sakramenta euharistije čije mu je predsjedanje u tzv. progresivnih zajednica (na primjer u Švicarskoj) još uvijek pridržano. Novi ustroj iziskuje od svećenika ulaganje energije u mobilnost preko čitavog dana, tako da mu često nedostaje vremena za osnovne fizičke potrebe, te na kraju napornog dana osjeća umor koji nadvlada potrebu za fizičkom okrpom, duhovnim i intelektualnim uzdizanjem.²³ K tome, situacija doprinosi progresivno faktičnim promjenama u hijerarhijskom ustroju Crkve. U početku administracija, a onda i samo vodstvo župne zajednice povjerava se laicima, te se znatan broj laika uključuje u naučiteljsku službu.²⁴

²¹ Usp. Cornelius CASTORIADIS, The crisis of the identification process, u: *Thesis Eleven*, 49 (1997.) 1, 85-98.

²² Usp. Thomas O'LOUGHLIN, How many priests do we need?, u: *New Blackfriars*, 86 (2005.) 4, 545-567. Ovaj prilog predstavlja ne samo statističku nego i kvalitativnu studiju fenomena. Usp. Katarina SCHUTH, The changing face of ministry. Pastoring multiple parishes, u: *New Theology Review*, kolovoz 2009., 15-24. Tekst predstavlja studiju iskustva s reorganizacijom biskupija i unutar njih župnih zajednica, te promišlja nad trenutnim stanjem i daje preporuke za budući rad.

²³ Usp. Donald B. COZZENS, *Das Priesteramt im Wandel*, 161ss; Katarina SCHUTH, The changing face of ministry, 20.

²⁴ Usp. Norbert SCHUSTER – Martin WICHMANN (ur.), *Die Platzhalter. Erfahrungen von Gemeindeleiterinnen und Gemeindeleitern*, Mainz, 1997., 8; Thomas G. PLANTE – Kathleen LACKEY, Are successful applicants to the Roman Catholic diaconate psychologically healthy?, u: *Pastoral Psychology*, 55 (2007.) 6, 789s. U tom smislu i sam crkveni Zakonik (kanon 517 § 2) predviđa da biskup, iz pastoralnih razloga, može predati čitav niz dosad isključivo svećeničkih ovlasti laiku u službi zajednice. Neznanje i zloporebe u praksi prelaze granice zakonskog određenja koje slijedi dokumente Crkve od Drugog vatikanskog koncila pa nadalje. Njihovo množenje samo pokazuje potrebu uvijek dodatnih pojašnjavanja. Usp. Arturo CATTANEO, El sacerdote al servicio de la mision de los laicos, u: *Ius Canonicum*, 47 (2007.) 93, 51-72.

U tom se pogledu laike stimulira duhovno i materijalno, dok je broj svećenika na poslijediplomskim studijima i u znanstvenoj karijeri u znatnom opadanju; smjelo bi se reći da je sadržajno značenje riječi 'laik' sve primjerenije kleriku i svećeniku, a dosadašnji 'laik' *de facto* postaje 'zamjenski' klerik, odnosno svećenik.

1.6. Kriza identiteta svećenika

Splet okolnosti: preuzimanje vlasti dosad pridržane isključivo posvećenoj osobi, religiozna dekulturnacija, dijelom krivo tumačenje duha Drugog vatikanskog koncila i crkvenog zakona, sam identitet svećenika dolazi u krizu, jer se u praksi pojavljuje neka vrsta rivalstva u identitetu vjernika laika i svećenika.²⁵ U tom smislu, čini se, sam je Koncil pridonio nejasnoći lika svećenika, njegova sakramentalnog identiteta, važnosti i uloge.²⁶ Za razliku od prethodnog razdoblja suprotstavljenosti i striktno podjele na klerički i laički stalež²⁷, stavljaju se dva nova akcenta u poimanju strukture Crkve: snaži uloga laika kao ravnopravnog člana Crkve (Crkva je sakrament jedinstva²⁸), gubi se naglasak na moći (i ugledu) koja proistječe iz sakramenta sv. reda da bi se istakla njegova uloga služenja.²⁹ U isto se vrijeme, biskupski red proglašava primarnim oblikom i puninom sakramentalnog svećeništva (usp. LG 21).

U ovom kontekstu valja još izdvojiti atipičnu ulogu permanentnog đakona kojeg nanovo uvodi Koncil (usp. LG 29). Sociološki gledano, on predstavlja »hibrid« redovitog službenika u svećeničkom redu s 'drukčijim' načinom života.³⁰ Zbog zadobivenih ovlasti, u permanentnom se đakonu već gleda praktički »svećenik sutrašnjice«.³¹

Uz spomenuto, dosadašnji identitet svećenika dodatno nagrizi mogućnost ređenja žena nošena praktičnim razlozima, a to su: izvjesne specifično

²⁵ Usp. Karsten LENZ, *Katholische Priester in der individualisierten Gesellschaft*, Konstanz, 2009., 309ss.

²⁶ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 33, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: LG); Otto Hermann PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil (1962-1965). Vorgeschichte, Verlauf – Ergebnisse – Nachgeschichte*, Würzburg, 1993., 203.

²⁷ Usp. Anna HENNERSPERGER, *Ein ein(z)iges Presbyterium*, 42-45.

²⁸ Usp. LG 1. Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963.), br. 1, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: SC).

²⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Presbyterorum ordinis. Dekret o službi i životu svećenika* (7. XII. 1965.), br. 2 i posebno br. 5, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: PO).

³⁰ Céline BÉRAUD, *Les diacres permanents, entre l'autel et le monde: Une légitimité et une activité aux frontières*, u: *Social compas*, 54 (2007.) 2, 181s.

³¹ Gabriel Le BRAS, *L'église et le village*, Paris, 1976., 143.

ženske sposobnosti u rukovođenju³², uvjerenje da bi žene lakše podnijele stres zvanja³³ i supozicija da žena lakše podnosi odricanje od seksualnog života³⁴. K ovima se navode razlozi teološke, dogmatske i ekleziološke prirode: euharistija, znak jednakosti djece međusobno pred nebeskim Ocem, sv. red ne smije biti sakrament 'diskriminacije', to je samo plod patrijarhalnog bremena povijesti.³⁵

Ovolike novosti, katalizirane promijenjenom pozicijom institucije vjere u društvu a s njom i svećenika, učvršćuje sumnju, može li se – čak i sakramentalno – služiti zajednici, bez da se bude svećenik.³⁶ 'Otežavajuće okolnosti' discipline, koju ovaj sakrament sa sobom nosi, postaju tada samo vanjski izgovor.³⁷

1.7. Kriza zbog dihotomije između ovozemnog i vječnoga

Pretkoncilsko poimanje izričito je poticalo odvajanje klerika od svijeta i predanje vječnome, jer biti posrednik svetoga i neprolaznoga, čega su tri zavjeta bila znak; vanjska obilježja (odjeća, tonzura), bila je neka vrsta društvene kontrole nad svećenikom i svojevrсно upozorenje na njegovu nedodirljivost. Vjera u neograničene mogućnosti tržišne industrije progresivno mijenja shvaćanje novca, koji

³² Usp. Elaine Howard ECKLUND, Organizational culture and women's leadership: A study of six Catholic parishes, u: *Sociology of Religion*, 67 (2006.) 1, 81-98.

³³ Na to ukazuje istraživanje protestantskih službenika. Usp. Doug McKOWN, Pastors in conflict. The nature, extent, contributing factors, and consequences of conflict in ministry, u: *Dissertation Abstract International. Section B: The Sciences and Engineering*, 63 (2002.), 577.

³⁴ Usp. Michael J. MAHER – Linda M. SEVER – Shaun PICHLER, The priest sex scandal and its effects on trust and respect, 42s.

³⁵ Usp. Hellena MOON, Womenpriests. Radical change or more of the same?, u: *Journal of Feminist Studies in Religion*, 24 (2008.) 2, 115-134; Gillian WALKER, Fragments from a journal reflections on celibacy and the role of women in the Church, u: *Studies in Gender and Sexuality*, 5 (2004.) 1, 81-101; Richard A. SCHOENHERR, *Goodbye Father: The Celibate Male Priesthood and the Future of the Catholic Church*, (ur. Davide Yamane), New York, 2002.; Emile LESTER, Two types of pluralism and the Catholic Church scandal, u: *Journal of Church and State*, 47 (2005.) 2, 314; Elaine LINDSAY, Sexing the spiritual, u: *Social Alternatives*, 24 (2005.) 2, 32-35.

³⁶ Usp. Gisbert GRESHAKE, *Priester sein in dieser Zeit. Theologie – Pastorale Praxis – Spiritualität*, Regensburg, 2005., 47ss.

³⁷ Usp. Thomas O'LOUGHLIN, How many priests do we need?, 642-657. Oslanjajući se na podatke studije o službenicima reformiranih Crkava (posebno Episkopalne crkve) autor uočava da je znatan broj njih prešao iz Katoličke crkve, budući da im je u Crkvi provenijencije uskraćen pristup sakramentu svećeničkog reda. Usp. Paul PERL, Are former Catholic women over-represented among Protestant clergy?, u: *Sociology of Religion*, 66 (2005.) 4, 359-379. Teološko utemeljenje sakramentalnog svećeništva nailazi na sumnju, budući da se za njega ne nalazi svetopisamsko utemeljenje, pa za Herberta Haaga Isus izvorno nije htio svećeništvo, a rana Crkva poznaje samo »predstojnika« zajednice. Usp. Herbert HAAG, *Worauf es ankommt. Wollte Jesus eine Zwei-Stände-Kirche?*, Freiburg – Basel – Wien, 1997.

zadobiva magijsko i mitsko obilježje. Novi mentalitet nije poštedio lik svećenika koji stoji u rascijepu između ovozemne, prolazne stvarnosti koja ne može bez novca i njegova osnovnog opredjeljenja za vječno koje se novcem ne da fiksirati; s jedne strane osjeća blagodati dok mu je materijalna egzistencija osigurana jer se tad može neopterećeno posvetiti svom radu oko vječnoga, dok s druge strane materijalno može reducirati neplativo, ono što posreduje, na status plaćenog činovnika, k tome ovisnog o kojoj društvenoj instituciji.³⁸

Sukladno društvenim okolnostima svećenik se rangira uglavnom dobro situiranim u društvu, što ga stavlja u položaj suprotnosti s onim što propovijeda (»evanđelje siromaha«), dok će se u kojim drugim prilikama osjećati slabije plaćenim, uspoređujući se sa osobama jednakog obrazovnog profila. Budući da ne postoji opće važeći obrazac, u tom nesnalaženju opasnost za svećenika postoji prikloniti se jednim od ekstrema: prihvatiti zakonitosti koje vode ovozemnu stvarnost, ili se od nje radikalno distancirati; fenomen je posebno uočljiv kod osoba koje prelaze u sekularan život.³⁹

1.8. Kriza zbog devijantnog ponašanja svećenika

Za razliku od neke životne ili religiozne filozofije, velike monoteističke vjeroispovijesti pretpostavljaju konsekvencije naučavanja za konkretni, svakodnevni život, tako da bi religioznost trebala imati pozitivan utjecaj ne samo na opći osjećaj blagostanja nego i na razvoj prosocijalnog ponašanja. U skladu s novijim istraživanjima ovu korelaciju valja gledati diferenciranije: osobe se mogu deklarirati vjernicima, religioznost, odnosno duhovnost može zauzeti značajno mjesto u njihovu životu, a da se u isto vrijeme pokaže diskrepancija sve do moralne hipokrizije u konkretnim okolnostima.⁴⁰ Osim toga, valja izdvojiti

³⁸ Usp. Martin GÄCHTER, Priester erleben viele Frustrationen, u: *Schweizerische Kirchenzeitung*, 178 (2010.) 17, 330.

³⁹ Usp. Tim MAPEL, The adjustment process of Ex-Buddhist monks to life after the monastery, u: *Journal of Religion and Health*, 46 (2007.) 1, 20ss. Iako je riječ o budističkim monasima koji napuste samostan, pokazuju se sličnosti sa situacijom bilo koje posvećene osobe kad napusti taj stalež.

⁴⁰ Usp. A. W. Richard SIPE, Celibacy today. Mystery, myth, and miasma, u: *Cross Currents*, 57 (2007.) 4, 553-556; Kathryn A. DALE – Judith L. ALPERT, Hiding behind the cloth. Child sexual abuse and the Catholic Church, u: *Journal of Child Sexual Abuse*, 16 (2007.) 3, 66s; Niko KOHLS – Harald WALACH – Markus WIRTZ, The relationship between spiritual experiences, transpersonal trust, social support, and sense of coherence and mental distress – a comparison of spiritually practicing and non-practicing samples, u: *Mental Health, Religion & Culture*, 12 (2009.) 1, 1-23; Leslie M. LOTHSTEIN, Men of the flesh. The evaluation and treatment of sexually abusing priests, u: *Studies in Gender and Sexuality*, 5 (2004.) 2, 168s.

studije koje su pokazale korelatnost nefleksibilne religioznosti (religioznog fanatizma) i sklonosti k seksualnoj devijaciji i zlostavljačkom ponašanju.⁴¹ Jačanju fenomena diskrepancije valja pripisati uz ostalo i nestanak socijalne kontrole koju je prethodno vršila javna prisutnost vjere, jačanje istočnjačke religiozne misli, odnosno filozofije i tome konsekvantno novo shvaćanje religioznosti i duhovnosti.⁴² I prethodno rečeno predstavlja kontekst novog društvenog i kulturnog položaja svećenika koji otvara mogućnosti zloporabe.

Iako je pedofilija⁴³ fenomen poznat Crkvi od davnina, budući da je prisutan od drevnih civilizacija⁴⁴, nju se ističe na prvom mjestu među devijantnim ponašanjima svećenika. Uz medije, koji povećaju tiražu izvlačenjem skandala zbog financijskog profiterstva, izgleda da je javnost Crkvi zamjerila posebno slučajeve nekritičke zaštite i zataškavanja seksualnih prijestupa⁴⁵, a neke od odluka crkvenih vlasti pokazale su se u najmanju ruku nespretnima i znakom nesnalazjenja u situaciji.⁴⁶

⁴¹ Usp. Sue WONG GENGLER – Jerry W. LEE, Ministers' understanding of battered women. Differences among Catholic male priests, Protestant female ministers and Protestant male ministers, u: *Journal of Religion & Abuse*, 3 (2001.) 3/4, 41-59; Thomas P. DOYLE, Clericalism: Enabler of clergy sexual abuse, u: *Pastoral Psychology*, 54 (2006.) 3, 189-213; Lisa M. EDWARDS I DR., A positive relationship between religious faith and forgiveness. Faith in the absence of data?, u: *Pastoral Psychology*, 50 (2002.) 3, 147-152. E. MULLET I DR., Religious involvement and the forgiving personality, u: *Journal of Personality*, 71 (2003.) 1, 1-19.

⁴² Usp. Vassilis SAROGLU, Religion's role in prosocial behavior. Myth or reality?, u: *Psychology of Religion Newsletter – APA Division 36*, 31 (2006.) 2, 1-7. Za analizu fenomena vidi specifičnu studiju: Anton A. BUCHER, *Psychologie der Spiritualität*. Weinheim – Basel, 2007. Autor prilaže iscrpnu literaturu.

⁴³ Za fenomenologiju ovog psihičkog poremećaja upućuje se na DSM-IV, sigliran F65.4. u: AMERIČKA PSIHIJATRIJSKA UDRUGA, *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*, Jastrebarsko, 1996. DSM ne predviđa izričito razlikovanje između pedofilije u užem smislu riječi (kad su u pitanju žrtve do 13 godina) od slučajeva sa žrtvama s 13 godina i više, dok literatura čini ovu razliku i govori o efebofiliji ili hebofiliji. Izgleda da bi ovakva distinkcija pomogla jasnijoj etiologiji fenomena i mogla bi imati uvelike različite putove. Usp. Peter CIMBOLIC I DR., Development of a combined objective epeheophile scale, u: *Sexual Addiction & Compulsivity*, 6 (1999.) 3, 253-266.

⁴⁴ Spominje ju već *Didache*, a autor donosi povijest fenomena. Usp. Derek P. FARRELL, An historical viewpoint of sexual abuse, 46-49; Derek P. FARRELL, Sexual abuse perpetrated by Roman Catholic priests and religious, u: *Mental Health, Religion & Culture*, 12 (2009.) 1, 40-42.

⁴⁵ Usp. James F. KEENAN, Notes on moral theology. Ethics and the crisis in the Church, u: *Theological Studies*, 66 (2005.) 1, 124s; Emile LESTER, Two types of pluralism and the Catholic Church scandal, 327ss. Autor posljednjeg priloga analizira konsekvencije odluke američkih biskupa glede onih svećenika koji su se »ogriješili samo jednom« i zato ih ostavili u službi.

⁴⁶ Usp. William A. DONOHUE, The problem with clericalism, u: *Society*, 40 (2003.) 3, 41s; Michael N. KANE, A qualitative survey of the attitudes of Catholic priests toward bishops and ministry following the sexual abuse revelations of 2002, u: *Pastoral Psychology*,

Velik broj studija, potaknutih uostalom i javnom raspravom, slaže se da su posljedice seksualnog zlostavljanja maloljetnika od strane svećenika izrazito negativne, a stavljaju u odnos s razvojem niza psihičkih smetnji kao što su: PTSP, depresija, ponašajne smetnje, aleksitimija, teškoće u koncentraciji i kratkoročnom pamćenju, opće smanjenje intelektualnih vještina i akademske prestacije, smanjena mogućnost apstraktnog mišljenja, pojava ovisnosti o opojnim sredstvima i suicidalnost.⁴⁷ Općenito nije moguće predvidjeti težinu posljedica na mladu osobu, jer postoje jake individualne razlike, ipak se uočilo da pravovremeni, multidisciplinarni tretman⁴⁸ i snažna potpora obitelji⁴⁹, te mogućnost i prilika za sučeljenje, praštanje i pomirenje mogu uvelike pospješiti genezu.⁵⁰ Neke osobe ipak ostanu trajno obilježene proživljenom traumom.⁵¹

Nasuprot prethodno spomenutome, relativno je manji broj ozbiljnih studija osobnosti klerika kao zlostavljača; iz njih proizlazi da uglavnom nema većih razlika između zlostavljača svećenika u odnosu na sličnu populaciju kod drugih

57 (2008.), 183-198. Slično usp.: Michael N. KANE, Investigating attitudes of Catholic priests toward the media and the US Conference of Catholic Bishops response to the sexual abuse scandals of 2002, u: *Mental Health, Religion & Culture*, 11 (2008.) 6, 579-595; Michael N. KANE, Research note. Sexual misconduct, non sexual touch, and dual relationships. Risks for priests in light of the Code of pastoral conduct, u: *Review of Religious Research*, 48 (2006.) 1, 105-110. Za kronološki pregled događanja u SAD-u vidi: Derek P. FARRELL, An historical viewpoint, 54ss; Mary Gail FRAWLEY-O'DEA, The history and consequences of the sexual-abuse crisis in the Catholic Church, u: *Studies in Gender and Sexuality*, 5 (2004.) 1, 11-18.; Kathryn A. DALE – Judith L. ALPERT, Hiding behind the cloth, 61-63.

⁴⁷ Usp. Lynn PONTON – Dana GOLDSTEIN, Sexual abuse of boys by clergy, u: *Adolescent Psychiatry*, 28 (2004.), 209-229; Derek P. FARRELL, Sexual abuse perpetrated by Roman Catholic priests and religious, 43ss. Ova studija predstavlja posljednju u nizu sličnih studija istog autora. Usp. Diane J. SHEA, Effects of sexual abuse by Catholic priests on adults victimized as children, u: *Sexual Addiction & Compulsivity*, 15 (2008.) 3, 250-268; Paul M. KLINE, Merton's »true self«: A resource for survivors of sexual abuse by priests, u: *Pastoral Psychology*, 55 (2007.) 6, 734s, 737s; Eric G. MART, Victims of abuse by priests. Some preliminary observations, u: *Pastoral Psychology*, 52 (2004.) 6, 465-472.

⁴⁸ Seksualno zlostavljanje ima svoje reperkusije na čitavu osobnost, stoga terapijom – uz psihološku i socijalnu – valja obuhvatiti i duhovnu dimenziju. Ova činjenica vrijedi kako za osobu zlostavljača tako i za zlostavljanog maloljetnika. Usp. David G. SONGY, Psychological and spiritual treatment of Roman Catholic clerical sex offenders, u: *Sexual Addiction & Compulsivity*, 10 (2003.) 2, 126s; Joseph J. GUIDO, A unique betrayal. Clergy sexual abuse in the context of the Catholic religious tradition, u: *Journal of Child Sexual Abuse*, 17 (2008.) 3-4, 255-269.

⁴⁹ Usp. Leslie H. WIND – James M. SULLIVAN – Daniel J. LEVINS, Survivors' perspectives on the impact of clergy sexual abuse on families of origin, u: *Journal of Child Sexual Abuse*, 17 (2008.) 3-4, 238-254.

⁵⁰ Usp. Luzolo O. LUZOMBE – Karol E. DEAN, Moderating and intensifying factors influencing forgiveness by priests and lay people, u: *Pastoral Psychology*, 57 (2009.) 5-6, 263-274.

⁵¹ Usp. Paul J. ISELY IDR., In their own voices. A qualitative study of men abused as children by Catholic clergy, u: *Journal of Child Sexual Abuse*, 17 (2008.) 3-4, 201-215.

vjerskih zajednica: reformiranih, Židova, muslimana te ostalih religioznih grupa. Zapravo, nije se uočila značajna razlika naspram svim drugim profesijama koje uključuju izravan kontakt s maloljetnim osobama.⁵² Usprkos toj činjenici, prijestup svećenika je specifičan: on je službenik velike i ugledne zajednice vjernika. Crkva zagovara u društvu nepopularne moralne stavove (kao naprimjer s obzirom na abortus ili seksualni život prije braka, a neki smatraju da bi njezin stav mogao pospješiti fobiju od svega što ima veze sa seksualnošću⁵³), da bi se u isto vrijeme njezini službenici ogriješili o taj isti moral, toliko da podliježu i civilnim zakonskim sankcijama. Jednako tako, budući da je svećenik obučen vlašću danom od samoga Boga i djeluje *in persona Christi*⁵⁴, kod vjernika ali i inače u društvu još uvijek uživa visoko povjerenje, pa je utoliko i veće razočaranje i ljutnja kad se ono izigra.⁵⁵ Svakim skandalom ovakve vrste, potaknut medijima ili bližim iskustvom, pa makar se konkretnog prijestupnika crkveno i civilnopravno goni⁵⁶, trpi opća disponibilnost i bezuvjetno povjerenje dobronamjernih vjernika, a posebno roditelja, te njihova spremnost na suradnju, dok

⁵² Usp. Thomas G. PLANTE – Courtney DANIELS, The sexual abuse crisis in the Roman Catholic Church: What psychologists and counselors should know, u: *Pastoral Psychology*, 52 (2004.) 5, 383-385; Anne F. C. RICHARDS, Sexual misconduct by clergy in the Episcopal Church, u: *Studies in Gender and Sexuality*, 5 (2004.) 2, 139-165; Thomas G. PLANTE, Priests behaving badly: What do we know about priest sex offenders?, u: *Sexual Addiction & Compulsivity*, 9 (2003.), 94; Cornelius T. McQUILLAN, What every priest, religious and bishop should know about pedophilia, u: *The Journal of Pastoral Counseling*, 39 (2004.), 35; Karen J. TERRY, Understanding the sexual abuse crisis in the Catholic Church: Challenges with prevention policies, u: *Victims and Offenders*, 3 (2008.) 1, 36; Louanne LAWSON, Female sex offenders' relationship experiences, u: *Violence and Victims*, 23 (2008.) 3, 331-343.

⁵³ Usp. Paul J. GORRELL, The Roman Catholic pedophilia crisis and the call to erotic conversion, u: *Theology & Sexuality*, 12 (2006.) 3, 258s.

⁵⁴ Usp. Angelo SCOLA, The theological foundation of the Petrine dimension of the Church. A working hypothesis, u: *Ecclesiology*, 4 (2007.) 1, 26-28; Joel SCANDRETT, In the name of Jesus. Gender, ministry, and the mediation of Christ, u: *Priscilla Papers*, 24 (2010.) 1, 25-29.

⁵⁵ Usp. Joseph J. GUIDO, A unique betrayal. Clergy sexual abuse in the context of the Catholic religious tradition, u: *Journal of Child Sexual Abuse*, 17 (2008.) 3-4, 261-265; Marian RONAN, The clergy sex abuse crisis and the mourning of American Catholic innocence, u: *Pastoral Psychology*, 56 (2008.) 3, 321-339.

⁵⁶ Usp. Karen J. TERRY, Understanding the sexual abuse crisis in the Catholic Church, 34s; Michael J. MAHER – Linda M. SEVER – Shaun PICHLER, The priest sex scandal and its effects, 42; Michael N. KANE, Risk management for Catholic priests in the United States: A new demand from the code of pastoral conduct, u: *Journal of Religion & Spirituality in Social Work*, 25 (2006.) 1, 47-67; Michael N. KANE, Investigating attitudes of Catholic priests toward the media and the US Conference of Catholic Bishops Response to the sexual abuse scandals of 2002, 579-581; Theo GAVRIELIDES – Dale COKER, Restoring faith. Resolving the Roman Catholic Church's sexual scandals through restorative justice (Working paper I), u: *Contemporary Justice Review*, 8 (2005.) 4, 345-365.

će neki pod dojmom skandala otvoreno izraziti svoj protest.⁵⁷ Sve to svećeniku dodatno umanjuje prostor i mogućnosti pastoralnog djelovanja.

Uz gore spomenuto, ne bi valjalo podcijeniti negativan utjecaj ovisnosti na ugled, ali i radnu sposobnost svećenika, kao što su to: alkohol⁵⁸, kocka, novac⁵⁹, internet⁶⁰, pornografija uključujući i onu dostupnu preko interneta⁶¹, tek da se spomenu neke od njih. Pred njima se dugo zatvaralo oči, no budući da su poprimile zabrinjavajuće razmjere, nije ih više moguće ignorirati.

Posebnu pozornost javnosti i specifične literature privlači prisutnost homoseksualne orijentacije među svećenicima. Za razliku od crkvenog naučavanja za koje homoseksualnost predstavlja »neuredno seksualno ponašanje«⁶², za psihologiju i psihijatriju službeno ne predstavlja problem, brisana je s liste psihičkih poremećaja i ne smatra se bolešću, te ne smije postati predmetom forsirane psihoterapije; profesionalni je stav psihoterapeuta pred ovim fenomenom propisan etičkim kodeksom ponašanja.⁶³ Ovakav službeni stav struke imat će snažne reperkusije općenito na daljnje znanstveno proučavanje ovog fenomena, ali i na mogućnosti tretmana, odnosno psihoterapije kad bi je se zatražilo. Iako u više navrata pojašnjavano, crkveno naučavanje nekima stvara problem i čini im se nekoherentno: s jedne strane Katekizam Katoličke crkve (2357 – 2359) te, zadnji u nizu, naputak Kongregacije za katolički odgoj određuju kako se s osobama homoseksualne sklonosti valja ophoditi s maksimalnim

⁵⁷ Usp. Clarissa PINKOLA ESTÉS, How sex abuse crisis awakens us to take lay responsibility – slaughter of innocence, u: *Journal of Religion & Abuse*, 7 (2005.) 1, 45-55; Michael J. MAHER – Linda M. SEVER – Shaun PICHLER, The priest sex scandal and its effects, 35-62.

⁵⁸ Usp. Eugenija ŽUŠKIN I DR., Ovisnost o alkoholu – posljedice za zdravlje i radnu sposobnost, u: *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 57 (2006.), 413-426.

⁵⁹ Usp. Miljenko ANIČIĆ, Svećenik i novac s moralnog gledišta, u: *Diacovensia*, 13 (2005.) 1, 14. Autor se u osvrcu na klasike psihoanalitičkog poimanja novca (S. Freud i E. Fromm).

⁶⁰ Usp. Nicola DÖRING, *Sozialpsychologie des Internet. Die Bedeutung des Internet für Kommunikationsprozesse, Identitäten, soziale Beziehungen und Gruppen*, Göttingen, 2003., posebno 325ss.

⁶¹ Usp. J. William HARKINS, Psychopathology, sin, and evil. A case study of »the disconnected/unplugged man«, u: *Journal of Spirituality in Mental Health*, 10 (2008.) 3, 187; Sarah M. RIETH, »Telling« about broken heartedness. A response to a case study of »the disconnected/unplugged man«, u: *Journal of Spirituality In Mental Health*, 10 (2008.) 3, 241-247.

⁶² Usp. Robert L. MILLER, The Church and gay men. A spiritual opportunity in the wake of the clergy sexual crisis, u: *Journal of Religion & Abuse*, 5 (2003.) 3, 89-92.

⁶³ Slijed je to odluke Središnjeg odbora Američke psihijatrijske udruge (APA-e) iz 1994. godine, pred treće izdanje Dijagnostičko statističkog priručnika za psihičke poremećaje (DSM), iako su ankete pokazivale suprotno mišljenje većine psihijatara. Usp. Bartholomew KIELY, La cura pastorale delle persone omosessuali. Nota psicologica, u: CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Lettera sulla cura pastorale delle persone omosessuali (1. Ottobre 1986). Testo e commenti*, Città del Vaticano, 1995., 50-52.

poštovanjem i ravnopravnošću pred Bogom i ljudima, a s druge strane traži od istih da se odreknu ovakve seksualne aktivnosti, te određuju da odgovorne osobe izuzmu kandidate ove sklonosti iz kleričkog staleža.⁶⁴ U struci postoje mišljenja kako potiskivanje homoeroticne sklonosti, koje nalaže crkveno učenje, otvara put odbijajućem, destruktivnom ophođenju s vlastitom spolnošću, sve do seksualnog zlostavljanja drugih; proces potiskivanja bi dakle vodio k odbacivanju bilo kojeg seksualnog određenja (identiteta) kao posljedice neurotičnog, kompulsivnog potiskivanja zbog osjećaja odgovornosti i krivnje, što će rezultirati na kraju općim stanjem psihološke dezorijentiranosti i nelagode.⁶⁵

Sudeći po dostupnim brojkama, u SAD-u (za ostale zemlje uglavnom nisu dostupne brojke), homoseksualnost poprima značajne razmjere. Prema procjenama, polovica aspiranata za ulazak u bogosloviju pokazuju homoseksualne sklonosti, dok pesimistične procjene govore o 30% do čak 50% njezinih aktivnih službenika. Nastavi li se ovom dinamikom, ekstremni podrugljivci vide svećeništvo budućnosti zvanjem za homoseksualce.⁶⁶ Visoka zainteresiranost za svećeničko zvanje od strane osoba homoseksualne sklonosti (svjesne ili ne) ne bi trebala čuditi, budući da sjemeništa i samostani predstavljaju ambijent u kojem je moguć čest kontakt s osobama istoga spola, bez da to bude upadljivo i društveno prokazano kao devijantno. Intimnost, koja je potrebna svakoj osobi, i mnogi se heteroseksualno orijentirani svećenici za nju osjećaju prikraćeni, ovdje bi se relativno lako mogla živjeti.⁶⁷ Uz trend opće snošljivosti u društvu na sve što odskaače od uobičajenoga ili bi podlijevalo kojem kodeksu normalnoga i moralnoga, on je po pitanju homoseksualnosti svećenika izgleda prisutan među samim pripadnicima hijerarhije Crkve te velikim dijelom vjernika laika. Razlog bi takvom stavu trebalo tražiti u činjenici da svećenici ove spolne orijentacije pokazuju izričito visok smisao za estetiku, liturgiju, duhovnost, posjeduju dobru psihološku istančanost, a budući da se kao službenici pokazuju angažiranima, sklono se ne viriti u njihov privatni život.

⁶⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Smjernice za korištenje psihološke struke u primanju i odgoju svećeničkih kandidata*, Zagreb, 2009., br. 8f. Tekst se u bilješki br. 25 poziva na prijašnji dokument iste Kongregacije koji izričito govori o osobama homoseksualne sklonosti i njihovu statusu glede ulaska u sjemenište i primanja svetih redova. Usp. također: Thomas G. PLANTE, Ethical considerations for psychologists screening applicants for the priesthood in the Catholic Church. Implications of the Vatican instruction on homosexuality, u: *Ethics & Behavior*, 17 (2007.) 2, 131-136.

⁶⁵ Usp. James F. KEENAN, Notes on moral theology, 126.

⁶⁶ Usp. Donald B. COZZENS, *Das Priesteramt im Wandel*, 156s.

⁶⁷ Usp. Paul J. GORRELL, The Roman Catholic pedophilia crisis and the call to erotic conversion, 254.

Uočilo se, u isto vrijeme, da svećenici homoseksualne orijentacije stvaraju neku vrstu svoje subkulture (*Lavender Mafia*⁶⁸): stvaraju romantične veze, brzo uspostavljaju seksualne kontakte i relativno često mijenjaju partnere; homoseksualci su skloni stvarati manje grupacije koje međusobno mogu ući u intrige i konflikte, te su skloni isključivosti, tako da se heteroseksualno orijentirane osobe u njihovu okružju osjećaju marginalizirane, sve do sumnje, nisu li zapravo oni na krivome mjestu.⁶⁹

2. Osjetljivost i faktori rizika

Prethodno je poglavlje posvećeno okolnostima u kojima svećenik djeluje, koji mogu otežati pastoralni rad i uvećati stres, a da on na njih ne može izravno utjecati. Valja istaknuti da postoji čitav niz varijabli individualnog karaktera, biološki, intrapsihički i interpsihički faktori koji jednako tako mogu utjecati na zdravlje i rad svećenika. Za razliku od predkoncilskog, koji je zbog svog statusa bio izoliran, svećenik je postao involviran u društvena događanja, a njegovo djelovanje na društvenoj sceni postaje uslužna djelatnost, kao posljedica sekularizacije i pojave alternative religioznih ponuda nekoć dominantnim vjerskim institucijama. Sukladno tome, i svećenik podliježe rizicima stresa koje ovako delikatne službe sa sobom nose, osim što bi, s psihološkog i sociološkog stajališta, možda beženstvo moglo generirati koje specifične okolnosti, kao naprimjer: nemogućnost živjeti emocionalnost na adekvatan način, osnovati brak i biti roditelj, ne znati nositi se sa samoćom.

2.1. Biološki faktori osjetljivosti i rizika

Istraživanja pokazuju da čitavom nizu psihičkih poremećaja stoji biološka pozadina i da anomalije u tjelesnoj dimenziji povećavaju rizik pojave psihičkog poremećaja. Što se tiče živčanog sustava, i posebno neurotransmitera, istraživanja su pokazala korelatnost razine serotonina i karakternih crta poput impulzivnosti i sklonosti agresiji. Smetnje u razini dopamina asocirane su sa sklonošću k psihotičnosti (na primjer k shizofreniji), generaliziranome neuroticizmu, anksioznosti, odnosno specifično sa sklonošću k ovisnostima (kokain, amfetamin, nikotin i kanabis), Parkinsonovom bolešću, ADHD-om, te razvojem depresije.⁷⁰

⁶⁸ Usp. Michael J. MAHER – Linda M. SEVER – Shaun PICHLER, *The priest sex scandal and its effects*, 43s.

⁶⁹ Usp. Donald B. COZZENS, *Das Priesteramt im Wandel*, 128ss.

⁷⁰ Usp. Thomas HÜLSHOFF, *Emotionen*, München – Basel, 2001., 47-50.

Dopamin može utjecati i na društvene sposobnosti (kao što je ekstravertnost), iako istraživanja u tom smislu nisu jednoznačna. U visoko stresnim situacijama, u sprezi s drugim obilježjima karaktera, razina noradrenalina se pokazala korelatnom s agresivnim ponašanjem, iritiranošću i sklonosti depresivnom raspoloženju, razina adrenalina s anksioznošću koja može doseći razinu paničnih napada.⁷¹

Endokrini sustav jednako tako utječe na emotivni život osobe i poremećaji u razini hormona, posebno u dugoj ili snažnoj izloženosti stresu, mogu uvelike utjecati na doživljaj i ponašanje osobe. Kortizol je u tom smislu važan indikator razine stresa i (uspješnog) pokušaja organizma na prilagodbu. Kod depresivnih osoba kortizol pokazuje normalne vrijednosti i osobe slabije reagiraju na njega. Kod agresivnosti psihotičnog obilježja, kortizol može biti u granicama normale ili nizak, dok agresivnost s obilježjima anksioznosti pokazuje visok nivo kortizola.⁷² Razina testosterona može uvelike utjecati na emotivna stanja i ponašanje. Istraživanja su pokazala korelatnost testosterona i dominantnog, odnosno agresivnog ponašanja (fizička i verbalna agresija, ljutnja i netrpeljivost), ali jednako tako sklonosti prosocijalnom ponašanju (altruizam, empatičnost, brižljivost), odnosno ekstravertnost. Iako je već dugo poznato kako hipertireozu valja asociirati s nervoznošću, nemir, anksioznošću, agresivnošću, pojačanim znojenjem i gubitkom težine s jedne strane i s druge strane hipotireozu s depresivnošću, umorom, malaksavošću, smanjenom učinkovitošću i kontrolom, funkcioniranje štitne žlijezde valja staviti u kontekst njezine kontrole od strane središnjeg živčanog sustava, tako da će negativnom povratnom spregom TSH biti stimuliran preko testosterona, estrogena i noradrenalina, dok će biti kočen preko dopamina, serotonina, somatostatina i glukokortikoida.⁷³

Sprega psihičkog raspoloženja i fizioloških funkcija može se kretati i obrnutim smjerom; tako depresiju karakterizira veća vulnerabilnost na stres i snažniji odgovor promjenom u tijelu, veća mogućnost infarkta

⁷¹ Usp. Marco RAULAND, *Chemie der Gefühle*, Stuttgart – Leipzig, 2001., 76-78.

⁷² Usp. Dorian DESHAUER I DR., Salivary cortisol secretion in remitted bipolar patients and offspring of bipolar parents, u: *Bipolar Disorders*, 8 (2006.) 4, 348.

⁷³ Usp. Petra NETTER, Endokrine Systeme und Persönlichkeit, u: Jürgen HENNIG – Petra NETTER (ur.), *Biopsychologische Grundlagen der Persönlichkeit*, München, 2005., 374. Istraživanja pokazuju koliko je ova sprega značajna. Već mali otkloni u ravnoteži tzv. subkliničke situacije kod pojedinaca mogu proizvesti povećani rizik smetnji naprimjer kardiovaskularnih funkcija i ateroskleroze, depresije, pamćenja, kognitivnih funkcija i – u žena – umanjuju plodnost. Usp. naprimjer Michael WEISSEL, Mögliche Konsequenzen der subklinischen Hypothyreose, u: *Acta Medica Austriaca*, 30 (2003.) 4, 93-97.

miokarda.⁷⁴ O tom pitanju medicinska je sociologija došla do niza značajnih rezultata.⁷⁵

U kontekstu ovog doprinosa namjerno je posvećen prostor biološkoj pozadini čitavog niza osjećaja i ponašanja budući da joj se općenito pridaje premalo pažnje. K tome valja istaknuti da se svećenik nalazi u opasnosti zanemarivati vlastito fizičko zdravlje, koje će imati značajan utjecaj na njegova psihička stanja i radnu sposobnost, a izgovor mu postane vrlo često manjak vremena. Budući da je u čestom međuljudskom ophođenju te zbog moralnog ugleda, od njega očekuje se više nego od drugih susretljivost i dobro raspoloženje. Dodatni teret za svećenika predstavlja prisutnost neke vrste duhovnog voluntarizma, kao da bi rad na (isključivo) duhovnoj izgradnji, rješavao ili čak preduhitrio životne teškoće, dok se pogrješno prizivaju Pavlove riječi: »dovoljna ti je moja milost« (2 Kor 12,9). Za posljedicu će ovakvo očekivanje imati osjećaj krivnje i nedoraslosti, kad izostanu plodovi takvog duhovnog života.

2.2. Intrapsihički i interpsihički faktori osjetljivosti i rizika

Opseg i pripisivanja važnost jednom faktoru osjetljivosti i rizika za nastanak psihičke smetnje ovisi velikim dijelom o interpretativnom modelu. Dok će zagovornici dubinskih psihologija isticati gotovo presudnu važnost interakcije djeteta s figurom roditelja u ranoj životnoj dobi, bihevioralne, kognitivne i teorije socijalnog učenja stavljaju daleko veći naglasak na mehanizme učenja i potkrjepljivanja za razvojni tijek osobe. U svakom slučaju, iskustvo i istraživanja ukazuju na dinamičnu međuovisnost naslijeđenih osobina (genetska komponenta poremećaja, karakter) i okolinskih faktora, uključujući prva i rana iskustva (dijateza ili tzv. stres model).⁷⁶ Općenito je moguće zaključiti da rizik i osjetljivost sežu od organskih čimbenika, preko onih inherentnih samoj osobnosti (uključujući naslijedene), ophođenja unutar obiteljske zajednice, sve do općih društvenih i kulturnih čimbenika.

Glede organskih čimbenika valja istaknuti, uz spominjane genetske dispozicije, tijek, razvoj i eventualne komplikacije kod djeteta u prenatalnom i perinatalnom razdoblju, eventualna neurološka oštećenja (neka od njih u korelaciji s preranim porodom), neadekvatna prehrana ploda i dojenčeta,

⁷⁴ Usp. James DOUGLAS BREMNER I DR., Effects of a cognitive stress challenge on myocardial perfusion and plasma cortisol in coronary heart disease patients with depression, u: *Stress and Health*, 25 (2009.) 3, 273s.

⁷⁵ Usp. Thomas HÜLSHOFF, *Emotionen*, 262ss.

⁷⁶ Usp. Michael T. NIETZEL – Douglas A. BERNSTEIN – Richard MILICH, *Uvod u kliničku psihologiju*, Jastrebarsko, 2002., 369ss.

posebno u slučajevima majčine ovisnosti o duhanu, alkoholu ili kojem drugom opojnom sredstvu, te njezini nedijagnosticirani poremećaji u endokrinom sustavu (posebno štitne žlijezde), kao i oni specifično psihičke prirode. Faktore rizika, inherentne samoj osobi mogu predstavljati: niska inteligencija, samokontrola, učinkovitost i nisko samopoštovanje, koji vide visoku korelatnost s neadekvantnim procesom privrženosti, ali i inače s obiteljskom i bračnom dinamikom.⁷⁷

U obiteljskoj anamnezi valja obratiti pozornost na njezin integritet, na poremećene odnose u obitelji (krute, preklapajuće ili nedefinirane), zlostavljanja i agresivno ponašanje unutar obitelji, i slično.⁷⁸ Literatura pokazuje visoku korelatnost pretjerane brige roditelja (posebno majke) i čitavog niza poremećaja u djeteta, kao što su: sklonost nesigurnosti i zbog toga učestalost nespretnosti i neuspjeha, rigidnost, anksioznost i hipohondričnost, niski prag tolerancije na frustraciju, pretjerana senzibilnost i ono što bismo generalizirano mogli nazvati osobnošću *pueri aeterni*: intelektualno, seksualno i relacionalno slabo razvijene osobnosti.⁷⁹ Efekt će pretjerane brige biti iznimno štetan, dogodi li se iznenadna separacija od majke, kao na primjer u slučaju hospitalizacije, rastave roditelja ili prerane roditeljske smrti.⁸⁰ Jednako tako, emocionalna zapuštenost od roditelja, jednog ili oba, pridonosi niskom stupnju integracije emocionalnosti, odnosno seksualne i emocionalne nerazvijenosti.⁸¹ Prisutnost depresivnosti u roditelja, posebno majke, ima snažan utjecaj na drugog roditelja te na odnose u obitelji, što daje zaključiti da se depresivni odgovor vjerojatno uči u obitelji.⁸² Jednako tako, uz uvećanu učestalost pojave ovisnosti o alkoholu zbog naslijeđene predispozicije, ona se može etablirati, kroz obiteljsko iskustvo, kao naučeni odgovor na stres, uz čitav niz negativnih implikacija ove ovisnosti u kognitivnoj, psihološkoj, socijalnoj i radnoj

⁷⁷ Usp. Charles WENAR, *Razvojna psihopatologija i psihijatrija. Od dojenačke dobi do adolescencije*, Jastrebarsko, 2003., 25ss.

⁷⁸ Usp. Kenneth M. ADAMS, Clergy sex abuse. A commentary on celibacy, u: *Sexual Addiction & Compulsivity*, 10 (2003.) 2-3, 91s.

⁷⁹ Usp. Mary Gail FRAWLEY-O'DEA, Psychological anatomy of the Catholic sexual abuse scandal, u: *Studies in Gender and Sexuality*, 5 (2004.) 2, 129s.

⁸⁰ Usp. Martin E. P. SELIGMAN, *Erlernte Hilflosigkeit*, Weinheim – Basel, 1999., 136ss.

⁸¹ Usp. Marc A. FALKENHAIN I DR., Cluster analysis of child sexual offenders. A validation with Roman Catholic priests and brothers, u: *Sexual Addiction & Compulsivity*, 6 (1999.) 4, 332ss.

⁸² Usp. Elise DAVIS, The relationship between proxy reported health-related quality of life and parental distress. Gender differences, u: *Child: Care, Health and Development*, 34 (2008.) 6, 830-837; Janice H. GOODMAN, Influences of maternal postpartum depression on fathers and on father-infant interaction, u: *Infant Mental Health Journal*, 29 (2008.) 6, 624-643.

dimenziji.⁸³ Pokazalo se, jednako tako, da depresivnost i pretjerana briga stoje u korelaciji sa razvojem agresivnosti.⁸⁴ I inače, za agresivnost u roditelja može se ustvrditi, kako rezultira kao naučeno ponašanje u djece.⁸⁵ Nebriga, ovisnosti ili odsutnost oca može pridonijeti pojavi čitavog niza psihičkih smetnji u djeteta⁸⁶, počevši od činjenice da će očevi, koji imaju problematične odnose s vlastitim roditeljima, razvijati veće teškoće u ophođenju kada i sami postaju roditelji.⁸⁷

Stjecajem socioekonomskih prilika i kulturnog dosega, progresivno se mijenja shvaćanje odnosa među spolovima, koje vodi jačanju uloge žene; s topljenjem tradicionalnih poimanja uloga i identiteta, nije se uspjela oformiti alternativa, tako da se supružnici grčevito drže staroga, uloge mogu postati invertne ili se preklapaju, odnosno ostaju nedefinirane. Situacija može otežati djeci u njihovu procesu identifikacije s odraslima, kroz koji uče definirati svoj spolni identitet i integrirati ga u vlastitu osobnost. Bude li spolnost pretjerano naglašena ili je osoba u tome zakočena, znak je da ona predstavlja problematični dio osobnosti. Iz prethodno rečenoga slijedi da iako neće živjeti aktivan, genitalni spolni život, spolni je identitet značajan za osobu svećenika, budući da je i on pokazatelj integriteta, odnosno kompletnosti osobe. U protivnom, konfuzija glede spolne orijentacije vrlo često ulazi u komorbitet s drugim čimbenicima, kao što su to: djetinjasti interesi i ponašanja, teškoće uspostave pravilnog odnosa s vršnjacima i osobama suprotnog spola, nastranosti u seksualnom iskustvu počevši od ekstremno ranih seksualnih iskustava, seksualnog zlostavljanja i slično. Ovakva klinička slika može rezultirati pretjerano pasivnom, ovisnom i konformističnom osobnosti.

Kulturno ozračje i ambijent odrastanja uvelike utječu na razvoj osobnosti. Vrlo će negativno utjecati na primjer: siromaštvo, kulturna deprivacija i

⁸³ Usp. Valborg L. KVIGNE I DR., Characteristics of grandmothers who have grandchildren with fetal alcohol syndrome or incomplete fetal alcohol syndrome, u: *Maternal & Child Health Journal*, 12 (2008.) 6, 760-765; Mary J. O'CONNOR – Blair PALEY, Psychiatric conditions associated with prenatal alcohol exposure, u: *Developmental Disabilities Research Reviews*, 15 (2009.) 3, 225-234.

⁸⁴ Usp. Fritz RIEMANN, *Temeljni oblici straha. Studija iz dubinske psihologije*, Jastrebarsko, 2002., 89ss.

⁸⁵ Usp. M. Armengol CARRASCO I DR., Concurrent and across-time relations between mother/father hostility and children's aggression. A longitudinal study, u: *Journal of Family Violence*, 24 (2009.) 4, 213-220.

⁸⁶ Usp. Patricia A. BRENNAN I DR., Maternal depression and infant cortisol. Influences of timing, comorbidity and treatment, u: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (2008.) 10, 1099-1107.

⁸⁷ Usp. Svend AAGE MADSEN, Men's mental health. Fatherhood and psychotherapy, u: *The Journal of Men's Studies*, 17 (2009.) 1, 15-30.

niske profesionalne aspiracije, neadekvatni društveni modeli spolnog identiteta (*gender*). Prema jednoj studiji, način socijalizacije snažno utječe na razvoj socijalnih vještina. Autori su uočili, da slučajevi prvog zlostavljanja od svećenika uvećano padaju u razdoblje između 1960. i 1979. godine, na temelju čega zaključuju da bi faktor rizika za devijantno ponašanje trebalo tražiti u koncepciji socijalizacije u godinama između 1950. i 1969.⁸⁸

U prethodnim su razdobljima sjemeništa, mala i velika, predstavljala snažan oblik formacije i socijalizacije budućih svećenika. Ona su bila po mjeri koncepta pretkoncilskog svećenika. S izazovom nove društvene situacije i promijenjenog statusa Crkve i svećenika, čini se da sjemeništa još uvijek traže primjerenije oblike odgoja svojih kandidata, ne bi li budući svećenici adekvatnije odgovorili potrebama vjernika danas i njihovim (opravdanim) očekivanjima prema svećeniku, a sukladno osobnim psihofizičkim i socijalnim sposobnostima kandidata.⁸⁹ Kao neželjene pojave valja izdvojiti da su sjemeništa ipak ostala zatvorene institucije koje po mnogo čemu donose privilegirani status u odnosu na vršnjake studente, a predstavljaju i relativno umjetnu sredinu, zbog sporadičnog iskustva realnosti (nepprisutnost ženskih osoba i, osobito, manjak iskustva brige oko životnih potreba), pa neiskustvo može poticati mistificiranje i žaljenje za nečim što se ne poznaje, iskustva koja se nije imalo. Prethodno spominjani, zadnji naputak Kongregacije za katolički odgoj, na više mjesta inzistentno stavlja pred oči ozbiljnost i visoku odgovornost odgajateljâ u tom pogledu, potičući ih da se posluže uz ostalo i psihološkim saznanjima.

Iz dosad rečenoga relativno se jasno ocrtava slika rizika za patološki razvoj osobnosti: biološke predispozicije, karakter, nizak kvocijent inteligencije, relativno nepovoljan tijek razvoja osobnosti u ranoj dobi pridonose tendenciji razvoja rigidnog ponašanja, osjećanja i mišljenja, koja stoje u suprotnosti zahtjevima stvarnosti iznimno visoke fleksibilnosti zbog stalnih društvenih mijena. U njihovu komorbitetu osoba će vrlo vjerojatno razvijati osjećaj nedoraslosti situaciji, bit će sklona preuveličavanju značenja pojedinih negativnih događaja i neuspjeha, gubitku kontrole u situacijama visoke emocionalne na-

⁸⁸ Usp. David MARCOTTE, The role of social factors in the sexual misconduct of Roman Catholic clergy. A second look at the John Jay Data, u: *Sexual Addiction & Compulsivity*, 15 (2008.) 1, 23-38.

⁸⁹ Kao ilustracija može poslužiti sociološka studija *Priester 2000*. Rezultati ove studije za biskupiju Passau iznjedrili su četiri glavna tipa razumijevanja svećenika: osim onog tradicionalnog (*der zeitlose Kleriker*), profilirali su se još drugi: vremenu otvoren čovjek Božji (*der zeitoffene Gottesmann*), treći: vremenu blizak čovjek Crkve (*der zeitnahe Kirchenmann*) i četvrti: vremenu primjeren voditelj zajednice (*der zeitgemässe Gemeindeleiter*). Usp. Anna HENNERSPERGER, *Ein ein(z)iges Presbyterium. Zur Personalentwicklung von Priestern*, posebno stranice 66-81, gdje je predstavljen model.

petosti, s raspletom u konklamiranim stanjima depresije i *burnout* sindromom, nižem stupnju zadovoljstva zvanjem, praćenim osjećajem beskorisnosti i nikad dovoljnog društvenog uvažavanja.⁹⁰ Valja ipak istaknuti kako prethodno rečeno predstavlja faktore rizika i osjetljivosti koji mogu pridonijeti, ali ne nužno i determinirati osobnost. Zdravo odrastanje budućeg svećenika predstavlja tek bolju polaznu točku za zdravlje i učinkovito ophođenje s izazovima i stresom zvanja, dok će se u suprotnome morati uložiti više napora ne bi li se postigao željeni cilj ili otklonile neželjene karakteristike osobnosti, odnosno životne navike.

3. Patološki odgovor na stres i izazov poziva

Uspješnost u radu i osjećaj zadovoljstva te napokon zdravlje ili pojava smetnje, rezultat su kompleksnog međudjelovanja osobnih karakternih predispozicija, socijalnog konteksta i izloženosti stresu. Iako je moguće uočiti čitav niz sličnosti u stresu između svećeničkog poziva i društvenih uslužnosti uopće⁹¹, rezultati dosad provedenih istraživanja otkrivaju neke specifične tendencije u svećeničkoj populaciji a odnose se na: povećane teškoće u interpersonalnoj komunikaciji, na teškoće u seksualnom identitetu i ophođenju s ulogom koju zvanje nameće, depresiju i ovisnosti, posebno o alkoholu.⁹² Studije su k tome uočile različito negativnu razinu odgovora na stres između sekularnog klera i redovnika: dok su oni prvi najsklonija grupa depresiji i *burnout* sindromu, značajno manje su to od njih pripadnici samostanskih zajednica, a najmanje klerici samostana zatvorenog tipa. Smatra se da je uzrok takvome stanju daleko veća socijalna potpora preko samostanskog zajedništva, dok bi sekularni svećenik bio daleko više izložen izolaciji i nekoj vrsti socijalne deprivacije.⁹³ Razložnost se ipak čini daleko kompleksnija, a počiva na samom poimanju posvećenog života: dok redovnik vidi smisao svog posvećenog stanja u sljedbi osnivača reda i vezan je prvenstveno za svoju zajednicu u čije će ime pastoralno djelovati, svjetovnom svećeniku je smisao službe vezan isključivo uz pastoralni an-

⁹⁰ Usp. Sarah KNOX – Stephen G. VIRGINIA – John P. LOMBARDO, Depression and anxiety in Roman Catholic secular clergy, u: *Pastoral Psychology*, 50 (2002.) 5, 345-358.

⁹¹ Usp. Michael J. ZICKAR I DR., The moderating role of social support between role stressors and job attitudes among Roman Catholic priests, u: *Journal of Applied Social Psychology*, 38 (2008.) 12, 2904-2906.

⁹² Usp. Sarah KNOX – Stephen G. VIRGINIA – John P. LOMBARDO, Depression and anxiety, 345-358; Sarah KNOX I DR., Depression and contributors to vocational satisfaction in Roman Catholic secular clergy, u: *Pastoral Psychology*, 54 (2005.) 2, 139-155.

⁹³ Usp. Stephen G. VIRGINIA, Burnout and depression among Roman Catholic secular, religious, and monastic clergy, u: *Pastoral Psychology*, 47 (1998.) 1, 49-67.

gažman, pa će poimanje pastoralnog rada i njegovi rezultati ključno obilježiti osjećaj ispunjenosti, odnosno veću vulnerabilnost u situaciji stresa i neuspjeha. Uz to, redovnik, posebno zatvorenog tipa, ima mogućnost podijeliti aktivnosti i odgovornosti sa subraćom te samim time zadobiva mogućnost barem temporalnog odmaka od situacije stresa i neuspjeha, dok je svjetovni svećenik neprestano izložen potrebama zajednice kojoj stoji na službi. Upravo ova nemogućnost odmaka od 'radnog mjesta' i stalno 'stanje pripravnosti', odnosno permanentna izloženost stresu koje ne dopušta vrijeme elaboracije stresa, za mnoge svećenike predstavlja ključnu teškoću službe. Dodatni stres i sumnju glede vlastitog angažmana predstavlja prethodno spominjan način ophođenja vjernika sa sakramentima: neki vjernici ostavljaju dojam da od svećenika očekuju samo dobro izvršenu 'uslugu', a i sâm njihovo ophođenje sa svetinjama čini se pogrješnim.⁹⁴ Uz optuživanje raširenog mentaliteta, svećenik se ne može oteti osjećaju nedoraslosti situaciji, biva nagrizano samopouzdanje i dobra slika o sebi, posebno kad izostane pozitivna, ohrabrujuća povratna informacija. Zapravo, izostanak bilo kakve povratne informacije ostavlja osjećaj dezorijentiranosti (*role ambiguity*), potkrepljuje etabliranje anksioznosti i depresije, posebno u osoba njima karakterno sklonima.

Pred osjećajem nesigurnosti i nedoraslosti moguće se braniti regresijom u manični osjećaj onipotentnosti, voluntarističko shvaćanje da je uspjeh pitanje dovoljne osobne založenosti, a ako ona izostane, za osobu je to samo znak nedostatnog napora. Vjernici ovakvog svećenika doživljavaju obično kao hiperaktivnog, radoholičara, spasitelja duša i materijalnog izgraditelja župe, uvijek spremnog na akciju, ponekad kaotičnog ali doživljenog kao simpatičnog. Nesavršenosti mu se ne uzimaju za zlo, jer se shvaća da ih ne čine zle nakane. Dobronamjerni će suradnici upozoriti takvu osobu da pripazi na zdravlje, no postoji opasnost da on na kraju ostane »spaljeni milosrdni Samaritanac«, da mu se dogodi *burnout*, osjećaj unutarne osušenosti, iscijedenosti, praznine, bezvoljnosti – simptomi kojima tijelo i psiha traže odmor.⁹⁵

Manični tip odgovora u ovakvom slučaju predstavlja grozničavi strah, bijeg i borbu protiv ograničenosti vlastitih snaga i sposobnosti, neuspjeha i depresije.

⁹⁴ Svijest da je svećenička služba zvanje a ne *job* pokazala se zaštitnim faktorom od stresa, toliko da može umanjiti važnost društvene podrške. Usp. Michael J. ZICKAR I DR., *The moderating role of social support between role stressors and job attitudes*, 2906-2908.

⁹⁵ Usp. Owen F. CAMPION, *Burnout. Priests still needed. Despite being seen as intruders in people's lives*, u: *The Priest*, 64 (2008.) 10, 6-8, 23; Wolfgang SCHMIDBAUER, *Das Helfersyndrom*, Hamburg, 2007., 319ss; Dirk ENZMANN – Dieter KLEBER, *Helfer-Leiden. Stress und Burnout in psychosozialen Berufen*, Heidelberg, 1989.

Uz već karakternu predispoziciju i prethodno spominjane čimbenike rizika, moguće je naučiti i razviti sklonost k depresivnom načinu reagiranja na stres, frustraciju i neuspjeh.⁹⁶ Oni su obično doživljeni kao permanenti i nepromjenljivi, i osoba – za razliku od prethodne situacije – implicitno tumači da ni koji zdušan angažman ne bi promijenio situaciju, nego je ionako osuđen na neuspjeh, pa bi on još samo uvećao neuspjeh, osjećaj neadekvatnosti i bezvrijednosti.⁹⁷ Vjernici ovakve osobe dožive kao hladne i distancirane, neosobne ali korektne, poslušne hijerarhiji i sklone držanju reda i propisa; ponekad mogu razviti hostilnost i antisocijalno ponašanje. Ima se dojam da se brane od osjećanja bilo kakvih stvarnih osjećaja te da izražavaju uglavnom socijalno prihvatljive osjećaje, da osobnost skrivaju iza službe. Iscrpljenost, krize i obeshrabrenje, sumnja da je na pravome mjestu i da je dorastao situaciji svakodnevno kucaju na njihovu dušu, dok priznanje zbog učinjenoga i hrabrenje izgledaju rijetkost; pastoralni rad po mnogo čemu biva shvaćen tek kao uslužna djelatnost, a ne kao posredovanje spasenjskog čina, susret Boga i čovjeka. Kad osobnost preplavi depresija, moguća je pojava suicidalnih misli, odnosno sklonost k samouništenju i na taj način dokončanju ovakvog nesnošljivog stanja. Samouništenje se u ovakvim slučajevima može pokazati kroz ovisnosti, na prvom mjestu alkohol, ali i druga rizična ponašanja, često skrivana oku javnosti. Ovisnosti u ovom slučaju mogu predstavljati »analgetike stvarnosti«, potrebu psihotičnog bijega od nje u imaginarni svijet, barem na tren, bez stresa i frustracije.⁹⁸

4. U potrazi za integritetom

Zadnji dio ovog doprinosa želi identificirati neke smjernice promicanja svećenikova zdravlja, i posebno, osjećaja spremnosti nositi se s izazovima zvanja i stresa. Ovdje valja istaknuti kako zdravlje valja shvatiti kao dinamičnu stvarnost: nije ju moguće doseći jednom zauvijek niti ju valja poistovjetiti s odsutnošću svih frustracija ili simptoma koje smetnje. Ovo posljednje predstavljalo bi daleko više nezdravo, negirajuće ophođenje sa stvarnošću. Tome nasuprot, zdrav život je moguće usporediti strunom dobro ugođene violine – dinamične polarnosti, napetosti i fleksibilnosti, koja je u stalnom traženju odgovora (odgovor-nost) na osobni izazov vrijednosti (smisao) raspoloživim osobnim resursima i situativnim mogućnostima tako da njihovim ostvarenjem

⁹⁶ Usp. Rüdiger DAHLKE, *Depression*. München, 2006., 161ss.

⁹⁷ Usp. Martin E. P. SEIGMAN, *Erlernte Hilfflosigkeit*, 237ss.

⁹⁸ Usp. Sarah KNOX – Stephen G. VIRGINIA – Jacquelyn SMITH, Pilot study of psychopathology among Roman Catholic secular clergy, u: *Pastoral Psychology*, 55 (2007.) 3, 305s.

vrijednosti budu »spašene« od prolaznosti u sigurnost prošlosti.⁹⁹ Imajući u vidu osobni karakter smisla (u životu i smisla života kao takvog)¹⁰⁰, razvidno je, kako nije moguće formulirati opće važeći model svećenikova zdravog života. Osjećaj dinamičnog, uravnoteženog suodnosa svih dimenzija osobnosti: biološke, psihičke, socijalne, duhovne i religiozne mogao bi biti značajan pokazatelj integrirane osobnosti.

4.1. *Prihvatanje polarnosti potreba i životnih ciljeva*

Prethodno je bilo govora kako život u celibatu ima svoju dugu transreligioznu i kulturalnu tradiciju i u većini je slučajeva religiozno motiviran s implikacijama na psihičku i socijalnu dimenziju. Iako postoji plauzibilno tumačenje, za evolucijsku psihologiju celibat predstavlja svojevrsnu teškoću, koja u realnosti postaje posebno vidljiva u trenutcima krize, unutarcrkvene i/ili društvene, a povijest Crkve obiluje takvim situacijama: previranja oko Koncila s jakim strujom zagovornika dokidanja obveze celibata; Martin Luther s čitavim nizom reformatora – tek da se navede koji zoran primjer.¹⁰¹ Takvi trenutci pomažu propitivanje stvarnih motiva izbora svećeničkog zvanja: koliko je ono utemeljeno religioznom pobudom ili se dalo nositi više socijalnim implikacijama; trenutci promjena, nesigurnosti statusa i uloge dovode identitet u krizu, u pozitivnom značenju riječi.

Dokidanje celibata kao rješenje za sve teškoće pokazalo se mitom, a njegovi snažni zagovornici vrlo su vjerojatno stavili visoka očekivanja na jedan institucionalni čin, koji bi sam po sebi trebao kompenzirati osobne manjke u motivaciji. S njim u vezi čini se mit, kako bi odnos seksualne prirode s drugom osobom bio nezaobilaznim faktorom psihičkog blagostanja, dok bi ideal

⁹⁹ Usp. Viktor E. FRANKL, *Der leidende Mensch. Anthropologische Grundlagen der Psychotherapie*, Bern, ²1996., 135ss; Viktor E. FRANKL, *Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn*, München – Zürich, ¹¹1999., 30ss.

¹⁰⁰ Usp. Viktor E. FRANKL, *Der unbewusste Gott. Psychotherapie und Religion*, München, ⁵1999., 82ss.

¹⁰¹ U vremenu od 1963. do 1967. godine u Rim je stiglo 14 148 zamolbi svećenika za laiziranje. Pitanje je postajalo toliko aktualno da je papa Pavao VI. enciklikom *Sacerdotalis coelibatus* iz 1976. godine morao zaustaviti daljnje diskusije što u Crkvi nije ublažilo tenzije, posebno kod teologa koji su sebe smatrali progresivnima. Usp. Edward SCHILBEECKX, *Der Amtszölibat. Eine kritische Besinnung*, Düsseldorf, 1967.; Karl RAHNER, *Der Zölibat des Weltpriesters im heutigen Gespräch*, u: *Geist und Leben*, 40 (1967.), 122-138; Raymond H. PÖTVIN, *Role uncertainty and commitment among seminary faculty*, u: *Sociological Analysis*, 37 (1976.) 1, 47ss; Jane ANDERSON, *The contest of moralities. Negotiating compulsory celibacy and sexual intimacy in the Roman Catholic priesthood*, u: *The Australian Journal of Anthropology*, 18 (2007.) 1, 2s.

celibata ionako bilo nemoguće živjeti. Takav stav otvara vrata kompromisu svake vrste¹⁰², a u isto vrijeme podcjenjuje se važnost drugih socijalnih interakcija za zdravlje osobe, kao: prijateljstva s osobama svih generacija, druženje među kolegama, povjerljiv razgovor, duhovno praćenje i slično. Daleko je značajnije imati pred očima motiv prihvaćanju celibata koji znači daleko više od uzdržavanja od genitalnog spolnog života, a to je: život u čistoći, na koju su pozvani svi vjernici, svjesni da je svaka od životnih odluka, bilo za život u beženstvu ili u čistoći braka, jednako dinamička i ne valja ju shvatiti kao donesenu jednom zauvijek; ona bi naime u konkretnosti svakodnevnice mogla rezultirati manju osobnu založivost.¹⁰³ Ophođenje sa seksualnošću dobar je pokazatelj stupnja integrirane osobnosti. Svećenika s visokim pragom tolerancije na frustraciju obilježiti će spremnost ne zatvarati oči pred ljudskom potrebom za intimnošću (uključujući i onu seksualne prirode), za brakom, za očinstvom, jer ga ni sveti sakrament ne lišava osjećaja ni potreba upisanih u njegovu prirodu. Zdrava duhovnost ne pokušava ičim prikriti ili nadomjestiti zakone upisane u ljudsku prirodu. Prethodno spominjana istraživanja pokazuju izniman doprinos pravih motiva osjećaju zadovoljstva svećenika i kad ponestane socijalna podrška, stoga valja zaključiti da je značajan »zašto«, kako bi se osoba mogla nositi s mnogim »kako« u životu (F. Nietzsche).¹⁰⁴

Paralelno s prethodno rečenim, nužno je naučiti izmjenjivati vremena samoće: pronaći slobodnog vremena samo za sebe bez obveza i ciljanih aktivnosti budući da ono stvara mogućnost elaboracije događaja i stresa, zatim je tu vrijeme za kulturnu i stručnu izgradnju, hobi, film, izlazak u prirodu i zdrav fizički napor. Uravnotežena izmjena kontakta i povlačenja (*Gestalt*), neovisnosti i nenavezanosti zapravo su istinski znak prihvaćenog celibata; u protivnome: osjećaj nelagode i dosade, kad osoba ne podnosi vrijeme samoće, ne zna mirovati i biti sama sa sobom, ne zna se brinuti sama o sebi i zadovoljenju životnih potreba, mogu biti ozbiljni pokazatelji neurotičnosti.

4.2. Stil vođenja zajednice

Prethodno rečeno čini se da će imati odraz u stilu pastoralnog rada i posebno u načinu rukovođenja zajednice vjernika, od toga da svećenik pokazuje iznimnu potrebu za suradnjom, da je sklon utjecaju mišljenja drugih sve do mo-

¹⁰² Usp. Jocelyn GREGOIRE – Chrissy JUNGERS, Understanding the culture of celibacy for the treatment of priests and religious, 174s.

¹⁰³ Usp. Isto, 175.

¹⁰⁴ Usp. Viktor E. FRANKL, *Die Sinnfrage in der Psychotherapie*, München – Zürich, 1997., 132s.

gućnosti manipulacije s njihove strane, ili pak da celibat, pretvoren u samački život, preslika kao osobni stil autokratskog vođenja zajednice. Ako to okolnosti dopuste, kod posljednjeg je moguće imati uspjeha, no angažman iziskuje daleko više osobnog ulaganja snaga i veća je mogućnost brzog umaranja, nego kad se radi u timu: kad se podijele dužnosti i zajednički snosi odgovornost i teret potreba zajednice.¹⁰⁵ Tome nasuprot, prethodno spominjani dokument ističe, kako svećenika mora krasiti »pozitivna i čvrsta svijest o vlastitom muškom identitetu i sposobnost uspostave zrelih odnosa s drugim osobama ili skupinama«¹⁰⁶; blisko spominjanje života u celibatu i ophođenja s drugim osobama naglašava upravo njihovu usku korelatnost.

Relacionalni vid pastoralnog rada upisan je u sam identitet svećeničkog zvanja i nije tek plod pastoralnih okolnosti. Znak su njega već sami sakramenti kojih je svećenik posrednik: oni su komunikacija, stupanje u odnos Boga s čovjekom. Stoga bi se sposobnost podijeliti odgovornost s osobama, dostojnim povjerenja, mogla smatrati krjepošću prepoznavanja i prihvaćanja kršćanskog dostojanstva u zajedništvu vjere.

Uz teološko utemeljenje, timski koncipiran pastoralni rad iziskuje specifične komunikacijske vještine i sposobnosti pravilnog vodstva. Imajući u vidu nove ekonomske, socijalne i kulturološke prilike, i samo će pastoralno djelovanje u budućnosti izgleda morati proširiti svoj djelokrug: od aktivnosti na neki način specifično vezanih uz religioznu dimenziju i pastoral sakramenata, natrag k brizi za čitavog čovjeka; na prvom će mjestu vjerojatno biti briga oko bračne zajednice i obitelji, osnovne ćelije ljudskog života i ambijenta zdravog psihičkog i socijalnog odrastanja, a koju potresaju snažna previranja, neovisno o tome koje forme će obitelj u budućnosti poprimati. Pastoralni rad će tako morati udružiti snage s ostalim institucijama društvene skrbi u ravnopravnom interdisciplinarnom dijalogu, a čini se posebno sa socijalnim radom.¹⁰⁷ Time se spektar potreba i očekivanja vezanih za Crkvu ali i njezine ponude širi, te iziskuju 'izlazak iz sakristije' pokazujući osjetljivost za čitavog čovjeka i društvo.

¹⁰⁵ Usp. Nikola VRANJEŠ, Promjena mentaliteta za obnovljeno pastoralno djelovanje. Bitni preduvjeti sustavne i cjelovite crkvene prakse, u: *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 2, 362-365.

¹⁰⁶ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Smjernice za korištenje psihološke struke u primanju i odgoju svećeničkih kandidata*, br. 2d.

¹⁰⁷ Usp. Joanne EBEAR – Rick CSIERNIK – Michael BÉCHARD, Furthering parish wellness. Including social work as part of a Catholic pastoral team, u: *Social Work & Christianity*, 35 (2008.) 2, 179-196.

4.3. Adekvatan stil duhovnosti

Kršćanstvo je temeljno vjera zajedništva; zato se svi liturgijski čini, slavljenje sakramenata i molitva (uključujući časoslov) odvijaju u zajednici i u ime zajednice. I kad je molitelj fizički sam, on svoj glas uzdiže u ime Crkve i Crkva zajedno s njime moli. Ovakvo shvaćanje odražava mentalitet snažan u Crkvi, važnost društvenih događanja i poimanje obitelji koje u prošlosti poznaju relativnu koheziju i jasnoću odnosa. Zbog svojeg kontinuiteta s prvim kršćanskim vremenima, razumljivo je da se u Crkvi etablirao na neki način 'monastički stil' duhovnosti svećenika, a koji se izražava prvenstveno zajedničkim religioznim obredima i događanjima, povrh slavljenja sakramenata.¹⁰⁸

Uz to što je postala pastoralna nužnost zbog manjka svećenika i ustroja župa iz vremena kad je bilo drugačije, pomalo nostalgični pokušaj replike samostana, predstavlja osnivanje pastoralnih centara na Zapadu, koja objedinjuju više župnih zajednica, u kojima svećenici zajedno žive iskustvo vjere i skrbe za zajedničke potrebe, i odatle kao tim djeluju.¹⁰⁹ Tome nasuprot stoje snažne promjene društvenih okolnosti i stila života, koje će biti vidljive ne samo u društvu, obitelji i onom značenju koje pojedinac pridaje zajedničkim događanjima nego i u stilu života svećenika. Sukladno takvoj situaciji, sve je teže u realnosti svakodnevnice doživjeti zajedništvo uopće (obiteljski stol, prijatelji i slično), a jednako tako istinsko zajedništvo iskustva vjere modelom duhovnosti koji predviđa i fizičku nazočnost drugih. Izgleda da što se toga tiče valja tražiti adekvatne dopune u stilu duhovnosti, s daleko većom osjetljivošću za osobno duhovno praćenje.

S procesom sekularizacije, a u strahu pred utjecajem vjere i Crkve na društvena događanja, dogodila se progresivna sakristijanizacija religioznoga ali i duhovnoga, budući da je duhovna dimenzija svedena na religioznu i time osakaćena za čitav spektar »specifično ljudskih« obilježja. Među njima valja istaknuti posebno ljudsku transcendentnost, odnosno okrenutost Drugome, budući da je ljudska egzistencija po definiciji »izlaženje iz sebe« (*ex-sistere*).¹¹⁰ Sukladno tome, i sama duhovnost bi nanovo trebala zadobiti 'sekularnu' notu, odnosno valjalo bi je širiti na sve ono što spada na »duhovno«: na umjetnost u svim njezinim izričajima, na intelekt, na znatiželju i istraživanje – omogućiti

¹⁰⁸ Usp. Thomas M. GANNON, The Impact of structural differences on the Catholic clergy, u: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 18 (1979.) 4, 350-362.

¹⁰⁹ Usp. Charles ZECH – Mery L. GAUTIER, Catholic parish organizational structure and parish outcomes, u: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43 (2004.) 1, 141-150.

¹¹⁰ Usp. Viktor E. FRANKL, *Ärztliche Seelsorge. Grundlagen der Logotherapie und Existenzanalyse*, Frankfurt/Main, 1998., 120s.

prostor čovjekovu nemirnu duhu u svemu što ga transcendiraju, uključujući i božansko.

Uz integralni pristup koji uvažava sve dimenzije osobnosti, valja imati na umu kako one nisu svedive jedna na drugu; postoji naime opasnost da se s pretjeranim naglašavanjem jedne, osobnost svede na »ništa više od« nje.¹¹¹ To će vrijediti jednako za psihologiziranje religioznoga, kao i za moraliziranje i svođenje psihološke dimenzije na duhovnu. U tom smislu čini se da još uvijek postoji nedovoljna osjetljivost za potrebu stručne supervizije, koja bi u tako delikatnim slučajevima pastoralnog rada dala značajnu povratnu informaciju.

Uz dobro duhovno praćenje i stručnu superviziju, bilo bi poželjno i psihološko savjetovanje, a nekad je nužna i stručna psihoterapeutska pomoć. Po sebi bi profesionalnost i osposobljenost trebale voditi odabir stručne osobe, no u realnosti se pokazalo da svjetonazor psihoterapeuta može značajno utjecati na ishod pomoći do te mjere da terapeut na implicitan način postavlja ciljeve svog djelovanja: posebno je to slučaj fanatične religioznosti terapeuta (možda u slučajevima obraćenika) ili njegove nesenzibilnosti za religiozno, budući da se sam ne osjeća takvim. Ne ulazeći u raspravu, ovdje je moguće tek ukazati na smjernice mogućeg psihoterapeutskog rada: on će – zajedno s posvećenom osobom – propitivati snagu njegove motivacije i posljedice odabira života; na koji način doživljava na primjer život u celibatu i kako on određuje njegov stil života; koju ulogu imaju obitelj, rana iskustva djetinjstva i traume, vjersko iskustvo; kolika je sposobnost empatičnosti; ima li razvijen pravilan osjećaj krivnje i slično.¹¹²

4.4. Dva naglaska u poimanju identiteta svećenika

Iz prethodnih paragrafa mogu se iščitati neki novi naglasci u poimanju svećenikove osobnosti, koji bi mogli pojasniti zahtjeve i mogućnosti njegova djelovanja u novim okolnostima. Ovdje se izdvajaju tek dva.

4.4.1. Svećenik – posredovatelj misterija

Prethodna vremena poznaju svećenika uglavnom kao monolitnu, jednoobraznu figuru, kojeg i vanjski znakovi obilježavaju kao uzvišenoga i distanciranoga od čovjeka vjernika (laika). Uloga mu je uglavnom bila uloga propovjednika,

¹¹¹ Viktor E. FRANKL, *Theorie und Therapie der Neurosen*, München, 81999., 188ss.

¹¹² Usp. Jocelyn GREGOIRE – Chrissy JUNGERS, *Understanding the culture of celibacy for the treatment of priests and religious*, 168s.

rad mu je bio usmjeren na podučavanje vjerskih istina, izlaganje moralno korektnog ponašanja neukom vjernom puku i na posredovanje sakramenata spasenja. Od svećenika se danas traži daleko više njegova specifična osobnost, njegov osobni doživljaj i konkretno svjedočenje vjere vlastitim životom, posebno kad je riječ o istinskom doživljaju misterija koje posreduje. On nije tek posrednik Božjih milosti, nego osoba koja sama iskusi i druge uvodi u misterij prijateljavanja s Bogom i braćom i sestrama u vjeri. Vjerojatno će svećenikovo djelovanje u budućnosti još manje karakterizirati administrativni rad i još će se više njegovih dosadašnjih funkcija prenijeti na laike, no upravo ovo svjedočenje Božje blizine i dalje će biti specifičnost svećenikova identiteta. Povezanost s misterijem, posebno kroz sakramente, koje ne samo da posreduje nego ih i sam živi, može biti snažan izvor snage za rad i osjećaj zadovoljstva i ispunjenosti (prethodno je spomenuto kako to i istraživanja potvrđuju). Sveta misa u tom smislu zauzima središnju ulogu u duhovnom životu i uvelike pridonosi psihičkom blagostanju.¹¹³

4.4.2. Svećenik – posredovatelj oslobođenja i ozdravljenja

Novi naglasak u (teološkom) poimanju sakramenata ima posljedicu drukčije promišljanje njihova pastorala. Prethodno je shvaćanje sakramenata stavljalo naglasak na njihovu neophodnost kao (isključivih) instrumenata spasenja, čime je na svećenika stavljan izniman teret odgovornosti za druge. Na neki način on se osjećao spasiteljem svijeta i duša, budući da su se u njegovoj moći nalazila sredstva spasenja. S Koncilom Crkva sama sebe vidi kao sakrament zajedništva svih koji vjeruju u Krista, tako da se naglasak ponovno vraća na Izvor svakog posvećenja i milosti, dok je svećenik tek izvrsni posrednik božanskog čina milosti i spasenja. Tako, Bog je taj koji spašava čovjeka, i to ne tek pojedinca koji se posredstvom 'instrumenata' milosti sam bori i odgovoran je za svoj spas («Spasi dušu svoju!«), nego onog koji se na svom putu vjere smije osloniti se na potporu zajednice spašenih, dok će svećenik biti poseban promicatelj Duha Božjeg posinstva.

Zaključak

Lik je svećenika bio učestalim predmetom diskusije, obično u vremena društvenih i crkvenih kriza. Gomilani problemi, neadekvatnost odgovora na

¹¹³ Usp. Katarina SCHUTH, *The changing face of ministry*, 19.

duhovnu potrebu vremena u kojem živi, skandali najčešće moralnog (seksualnog) sadržaja, u novije vrijeme praćeni glamurom od strane masovnih medija, znakovi su krize identiteta svećenika, i jednako tako krize načina poslanja Crkve u sadašnjem vremenu i društvenim okolnostima.

Dok su donedavno lik i uloga svećenika u društvu i Crkvi bili relativno jasno definirani (kao što se dogodilo s drugim zanimanjima) i zvanje svećenika osjeća promjene te ga je moguće u mnogim segmentima usporediti sa zanimanjima tzv. uslužne djelatnosti, pa je izložen teškoćama koje inače prate ovakav način rada, kao na primjer depresija ili *burn out*. Beženstvo, izgleda, povlači sa sobom ipak niz specifičnih problema: (ne)sposobnost živjeti emocionalnost na adekvatan način, nositi se sa samoćom, nemogućnost roditeljstva i osnivanja obitelji, dvostruki moralni život, opasnost ulaska u ovisnost (na primjer alkohol), dok se uočava visoka korelatnost poželjnosti ovog zvanja i homoseksualnih sklonosti, a posebno se prokazuje pedofilija.

Svećenička godina, koja je za nama, inicijativa je »učiniti nešto« i (p)ostat će tek pokušaj ublaživanja stanja bez trajnih rezultata ako se ne pokaže odlučnost pružiti svećeniku adekvatnu institucionalnu potporu, potičući i njega samoga brinuti se o vlastitom zdravlju.

Summary

RESPONSIBILITY AND CARE OF PRIESTS OF THEIR OWN MENTAL HEALTH

Ivan ŠTENGL

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
stengli@theo.kbf.hr

This article stresses the severity of life circumstances and the priest's activities which can significantly influence their mental and physical health so it is worthwhile keeping in mind to responsibly deal with them without unnecessarily dramatising the situation. It is worth considering economic and social changes over the past few decades, events within the Church itself and their mutual effects: these can define the self perception of the Church, its position in society, the figure of the priest and thinking about ecclesiastic activities which then set a framework for the priest's work, lighter and heavier circumstances and finally risk factors.

The second part of the article focuses on factors of sensitivity, inter-physical ad intra-psychoic conditioning of personalities themselves which can contribute to affecting a priest's health, seeing that they compromise of the good image they have of themselves which contributes to setting and unfunctional way of confronting life circumstances and tasks resulting in an absence of satisfaction and fulfilment to the point of accumulated mental disturbance.

The third part of the article points out the inadequate forms of confronting stressful situations which are presented here in two basic models with opposing features: manic and depressive. Seeing that health is a dynamic process of interactivity of the previously mentioned factors, the fourth part of the article suggests preventative directions to preserve health: working on raising the level of tolerance to frustration and acceptance as such as part of life; investigating forms of spirituality appropriate to the individual; changing the way the community is led; amending one's understanding of their missions in the economy of salvation – from taking the role of the preacher to being a mediator of the mysteries; from being a saviour of souls to being a liberator and healer.

Key words: *priest, health, celibacy, dependence, mental disturbance.*